

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ТОРГІВЛІ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ступеня вищої освіти «магістр»

на тему **«СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗИ
КАРТОПЛЯРСТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ»**

Виконав: студент 6 курсу, групи Птб-61
напряму підготовки (спеціальності)

076 Підприємництво, торгівля
та біржова діяльність

(шифр і назва спеціальності)

Корницький Ю.В.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Керівник

к.е.н., доцент Райгер Н.І.

(підпис) (наук.ступ., вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ДУБЛЯНИ 2024

АНОТАЦІЯ

Корницький Ю.В. «Стан та перспективи розвитку галузі картоплярства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області»

Розкрито теоретичні та методологічні засади дослідження розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах. Розглянуто соціальну роль та суспільне значення розвитку картоплярства як галузі аграрного підприємництва. В результаті аналізу основних тенденцій розвитку картоплярства, встановлено, що загалом у Львівській області виробництво картоплі має позитивні тенденції для зростання. Підкреслено, що специфікою галузі картоплярства є зосередженість виробництва картоплі у господарствах населення. Досліджено особливості розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах. Систематизовано методичні підходи до оцінювання стану та перспектив розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах.

Проаналізовано стан розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Виявлено, що картоплярство не займає провідне місце серед галузей аграрного підприємництва Львівської області. Проте, виробництво картоплі саме в сільськогосподарських підприємствах протягом останніх років зросло. З'ясовано, що основним чинником зростання обсягів виробництва картоплі в сільськогосподарських підприємствах є розширення площ посіву. Встановлено, що вирощування картоплі в сільськогосподарських підприємствах Львівської області протягом останніх років характеризувався низькими показниками рентабельності. Здійснено оцінку впливу організаційно-економічних чинників на ефективність картоплярства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

Встановлено, що основною умовою підвищення ефективності картоплярства на перспективу є оптимізація виробничої програми з метою пошуку резервів зниження виробничих витрат. Перспективи розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області пов'язані із на постійним пошуком вигідних каналів реалізації картоплі, а також пошуком постійних клієнтів, які забезпечать належний збут картоплі. Запропоновано напрями вдосконалення маркетингової стратегії виробників картоплі виходячи із призначення кінцевого продукту.

Ключові слова: картоплярство, сільськогосподарські підприємства, розвиток картоплярства в сільськогосподарських підприємствах, виробництво картоплі, обсяги виробництва картоплі, урожайність картоплі, собівартість картоплі, ефективність виробництва та реалізації картоплі, ринок картоплі, маркетингова стратегія сільськогосподарських підприємств на ринку картоплі.

SUMMARY

Kornytskyi Y.V. “State and prospects of the potato growing industry development in agricultural enterprises of the Lviv region”.

The theoretical and methodological foundations research of the potato growing development in agricultural enterprises are disclosed in the thesis. The social role and social significance of the potato growing development as a branch of agrarian entrepreneurship are considered. It was established that, in general, potato production in the Lviv region has positive growth trends.

The specificity of the development of the potato industry is the concentration of potato production in households. As a result the main trends of potato growing development analysis, it was established that, in general, potato production in the Lviv region has positive trends for growth. It is emphasized that the specificity of the potato growing is the concentration of potato production in households. Peculiarities of the potato growing development in agricultural enterprises have been studied. Systematized methodical approaches to assessing the state and prospects of potato growing in agricultural enterprises.

The state of potato growing development in agricultural enterprises in the Lviv region is analysed. It was found that potato growing does not occupy a leading place among the branches of agrarian business in the Lviv region. However, the production of potatoes in agricultural enterprises has increased in recent years. It was found that the main factor in the growth of potato production in agricultural enterprises is the expansion of the sowing area. It was established that potato cultivation in agricultural enterprises of the Lviv region during the last years was characterized by low profitability indicators. An influence assessment of organizational and economic factors on the potato growing efficiency in Lviv region agricultural enterprises was carried out.

It has been established that the main condition for improving the potato growing efficiency in the future is optimization of the production program in order to find reserves for reducing production costs. Prospects for the potato growing development in Lviv region agricultural enterprises are connected with the constant search for profitable channels for the sale of potatoes, as well as the search for regular customers who will ensure the proper sale of potatoes. Directions for improving the marketing strategy of potato producers based on the purpose of the final product are proposed.

Key words: potato growing, agricultural enterprises, development of potato growing in agricultural enterprises, potato production, potato production volume, potato productivity, potato cost, efficiency of potato production and sale, potato market, marketing strategy of agricultural enterprises in the potato market.

Кваліфікаційна робота: 81 стор. текстової частини, 11 таблиці, 23 рисунки, 35 літературних джерел.

«Стан та перспективи розвитку галузі картоплярства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області». Корницький Юрій Володимирович. - Кваліфікаційна робота. Кафедра підприємництва та торгівлі. Дубляни, Львівський національний університет природокористування, 2024.

Розкрито теоретичні та методологічні засади дослідження розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах. Проаналізовано стан розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області, зокрема проведена оцінка сучасного стану та тенденцій розвитку сільськогосподарських підприємств Львівської області; проаналізовано виробництво картоплі та здійснено оцінку впливу організаційно-економічних чинників на ефективність картоплярства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Охарактеризовано перспективи розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

Результати кваліфікаційної роботи, а саме пропозиції щодо оптимізації виробничої програми сільськогосподарських підприємств – виробників картоплі та вдосконалення маркетингової стратегії на ринку картоплі можуть бути використанні в економічній практиці більшості підприємств або для формування Стратегії розвитку аграрного підприємництва Львівської області.

ЗМІСТ

Вступ.....	7
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КАРТОПЛЯРСТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	11
1.1. Сутність та значення розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах	11
1.2. Особливості розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах та його роль у підвищенні їх економічної ефективності	17
1.3. Методологічні підходи до оцінювання стану та перспектив розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах	23
Розділ 2. ОЦІНКА СТАНУ РОЗВИТКУ КАРТОПЛЯРСТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	31
2.1. Сучасний стан та тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств Львівської області	31
2.2. Аналіз виробництва картоплі в сільськогосподарських підприємствах Львівської області.....	42
2.3. Оцінка впливу організаційно-економічних чинників на ефективність картоплярства в сільськогосподарських підприємствах.....	50
Розділ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КАРТОПЛЯРСТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	61
3.1. Оптимізація виробничої програми сільськогосподарських підприємств - виробників картоплі.....	61
3.2. Вдосконалення маркетингових стратегій сільськогосподарських підприємств на ринку картоплі.....	71
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	84

ВСТУП

Картоплярство – одна з провідних галузей українського сільськогосподарського виробництва. Важливість розвитку картоплярства для України визначається передусім культурою споживання картоплі. До початку військового вторгнення Росії Україна займала другу сходинку серед країн світу за споживанням картоплі на одну особу, та четверту сходинку за виробництвом даного продукту. Від розвитку картоплярства залежить не лише збалансованість харчового раціону пересічного українця, але і добробут сільської родини, оскільки навряд чи знайдеться в кожному селі багато родин, які б не вирощували у своєму підсобному господарстві картоплі. В період активних військових дій, роль та значення картоплі в харчуванні населення України значно зростає. Сьогодні картопля є одним із тих стратегічних продуктів, які разом із “дешевим” хлібом та молоком не дають пропасти з голоду найбільш вразливим верствам населення.

Специфікою галузі картоплярства є зосередженість виробництва картоплі у господарствах населення. Однак, беручи до уваги стратегічну важливість даного продукту та неможливість його вирощування на окремих територіях, сільськогосподарські підприємства мають активніше розвивати галузь картоплярства з метою забезпечення населення споживчою картоплею, а переробної промисловості сировиною. Розвиток картоплярства в сільськогосподарських підприємствах забезпечить стабілізацію та нарощення обсягів виробництва картоплі на більш інтенсивній основі, дозволить покращити зберігання картоплі та її логістику в потребуєчій регіоні. З іншої сторони розвиток картоплярства в сільськогосподарських підприємствах дозволить вітчизняному агробізнесу диверсифікувати ризики пов'язані з експортною логістикою сільськогосподарської продукції, оскільки це культура внутрішнього споживання. Таким чином, проблема розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах набуває неабиякої актуальності. Особливо це стосується сільськогосподарських підприємств Львівської області,

які в період військового стану показали високий рівень економічної та виробничої стійкості.

Дослідження стану та перспектив розвитку галузі картоплярства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області, в тому числі теоретико-методологічні аспекти дослідження розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах розглядалися у наукових працях провідних вітчизняних науковців, а саме В.Г. Андрійчука, Т.М. Артюх, О.В. Безсмертної, Ю.Б. Білана, А.А. Бондарчука, Н.М. Буняк, А.С. Бурлакова, В.К. Гаркавого, М.М. Жибака, В.Р. Крупи, О.М. Крупи, Р.В. Лаврова, Л.М. Мех, П.В. Оверчук, І.М. Онопрієнко, Л.Л. Пильтяй, А.О. Погорілого, В.М. Положенець, Т.Ю. Приймачук, Л.М. Ремньової, В.А. Сторожука, І.О. Федуняка та ін. В свою чергу питання підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств висвітлювали у своїй дослідженнях В.Я. Амбросов, І.Ф. Баланюк, П.С. Березівський, І.П. Бідзюра, О.Г. Білорус, В.Г. Галанець, Ю.Е. Губені, Т.Г. Дудар, В.В. Зіновчук, М.М. Ільчук, П.К. Канінський, С.М. Кваша, М.Й. Малік, О.М. Онищенко, В.М. Нелеп, Б.Й. Пасхавер, П.Т. Саблук, Р.А. Слав'юк, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин та інші.

Однак, проблема розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах та забезпечення високих рівнів його ефективності та конкурентоспроможності потребує більш глибокого та комплекснішого вивчення виробничих, економічних, маркетингових особливостей даного процесу.

Метою даної роботи є вивчення теоретико-методологічних засад дослідження розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах, комплексна оцінка стану розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області, а також обґрунтування практичних рекомендацій щодо стратегічних підходів та перспектив розвитку галузі та підвищення її ефективності.

Реалізація вказаної мети, передбачає вирішення таких основних завдань:

- теоретично вивчити сутність та значення розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах, розглянути особливості картопляного бізнесу сільськогосподарських підприємств та його роль у підвищенні їх економічної ефективності;
- здійснити аналіз основних показників, які характеризують сучасний стан та тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств Львівської області;
- проаналізувати стан виробництва картоплі в сільськогосподарських підприємствах Львівщини та його ефективність;
- дати оцінку організаційно-економічних чинників, які впливають на ефективність картоплярства в сільськогосподарських підприємствах;
- визначити основні напрями оптимізації виробничої програми сільськогосподарських підприємств – виробників картоплі;
- дати пропозиції щодо вдосконалення маркетингових стратегій сільськогосподарських підприємств на ринку картоплі.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних та прикладних засад розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах з метою нарощування обсягів виробництва картоплі, підвищення ефективності картоплярства та забезпечення високого рівня конкурентоспроможності галузі.

Об'єктом дослідження вибрано сільськогосподарські підприємства Львівської області.

Вихідною інформацією для написання роботи послужили дані статистичної звітності про діяльність сільськогосподарських підприємств Львівської області загалом, та виробників картоплі зокрема, матеріалів наукових досліджень даної проблеми, аналітичних та статистичних оглядів мережі Internet тощо. Методологічною основою досліджень стали Закони України та інші законодавчі акти і урядові рішення з проблем розвитку агропромислового комплексу та картоплярства, праці вітчизняних та

зарубіжних вчених щодо основних проблем виробництва картоплі та економічної ефективності картоплярства.

Найбільш істотними є наступні результати, які характеризують наукову новизну роботи, а саме пропозиції щодо оптимізації виробничої програми сільськогосподарських підприємств – виробників картоплі та вдосконалення маркетингових стратегій сільськогосподарських підприємств на ринку картоплі можуть бути використанні в економічній практиці більшості підприємств або для формування Стратегії розвитку аграрного бізнесу Львівської області.

Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КАРТОПЛЯРСТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

1.1. Сутність та значення розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах

Порівняно із зерновими культурами вирощування картоплі є порівняно новим видом діяльності для українських та європейських аграріїв. Основним стимулом до культивування картоплі стало її невимогливість щодо природо-кліматичних умов. Завдяки тому, що картопля не пред'являє високих вимог до ґрунту і добре росте в регіонах з більш холодним кліматом її можна вирощувати в місцях, де не вирощують злаки чи кукурудзу. Завдяки своїм унікальним харчовим властивостям картопля стала порятунком від голоду, та основою харчового раціону українських селян.

Картопля – це універсальна культура, яка водночас є як висококалорійним продуктом харчування, сировиною для переробної промисловості так і високоякісним кормом для худоби. Вміст сухої речовини у картоплі складає близько 25%, з яких 18,5 % припадає на крохмаль. Картопляні бульби містять багато вуглеводів, є джерелом білка, вітамінів та інших поживних речовин, які необхідні для збалансованого харчування людини. А саме, білок картоплі відзначається високою біологічною цінністю, через те, що містить незамінні амінокислоти, зокрема валін, лізин та ін. Володіючи добрими смаковими якостями та високою поживністю, картопля підвищує засвоєння організмом людини інших продуктів харчування [27, с.322].

У продовольчому балансі України картопля займає друге місце після хліба, тому в народі її називають «другим хлібом». За розрахунками Міністерства охорони здоров'я України, раціональна норма споживання картоплі з розрахунку на одну особу має складати 124 кілограми на рік [5]. Зазначимо, що фактичне споживання картоплі з розрахунку на одну особу в Україні значно перевищує раціональні норми споживання та складає близько 133 кг на рік. Як видно, з рис.1.1. обсяги споживання картоплі у Львівській

області значно перевищують середньоукраїнські значення. Так, у 2021 році споживання картоплі на Львівщині було на 35,3% більшим порівняно з середнім по Україні.

Рис.1.1. Динаміка споживання картоплі на одну особу, кг

Аналізуючи значення картоплі для економіки України зазначимо, що культура споживання та розвиток мережі швидкого харчування змістило акценти промислової переробки картоплі в сторону розвитку виробництва чіпсів та картоплі фрі. Сьогодні, переробка картоплі на чіпси та виробництво картоплі фрі є величезним міжнародним бізнесом, який характеризується високим рівнем прибутковості.

Крім того, картопля є цінною технічною культурою. З бульб картоплі виробляють крохмаль та спирт. Картопляний крохмаль перевершує за якістю зерновий крохмаль і використовується у фармацевтичній, паперовій, металургійній, харчовій промисловості і, звичайно, в кожному господарстві як картопляне борошно. Як зазначає, О.М. Петрига, з 1 т картоплі, яка містить 17,6% крохмалю, при переробці можна одержати близько 112 літрів спирту, 55 кілограм рідкої вуглекислоти, 0,39 літра сивушного масла і 1500 літрів барди. [23, с. 407]

Донедавна картопля широко використовувалася як корм для практично усіх видів сільськогосподарських тварин та птиці. Проте, в умовах ринкової

економіки, виявилось, що цей корм занадто дорогий, і аграрії більше не використовують цю технологію у своїх господарствах.

Картопля відіграє важливу роль для забезпечення раціональної системи ведення землеробства. Це передусім зумовлене тим, що в сівозміні картопля є добрим попередником майже для всіх культур.

Сьогодні склалась така ситуація, що такий важливий для продовольчої безпеки країни продукт втратив реноме одного із основних видів товарної продукції сільськогосподарських підприємств. У Львівській області частка площ під картоплею у 2021 році становила 0,5% ріллі у користування сільськогосподарських підприємств, а частка картоплі у загальному обсязі товарної продукції становила близько 6,0%. Таким чином виробництво картоплі перемістилось в господарства населення.

Зазначимо, що тенденція до зміщення виробництва картоплі в господарства населення є характерною для всього аграрного виробництва України. Як видно із рис.1.2., з року в рік частка сільськогосподарських підприємств у виробництві картоплі не перевищує в Україні 2,3%. При тому, слід відмітити зростання частки сільськогосподарських підприємств Львівщини у загальному регіональному обсязі виробництва картоплі, який у 2022 році досяг рекордних 6,3%.

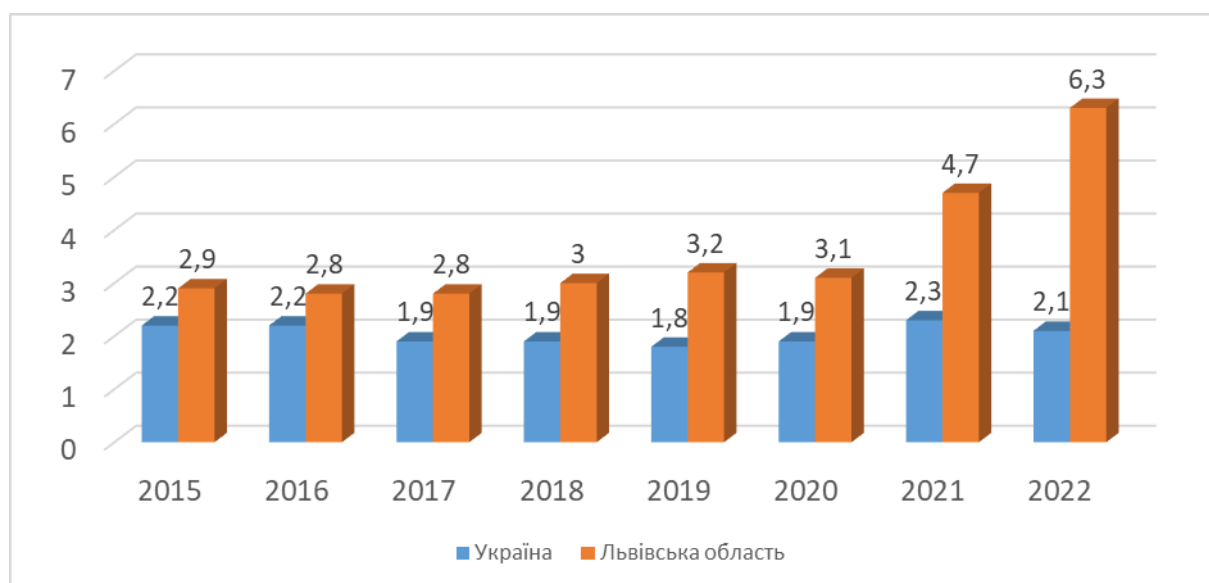

Рис.1.2. Частка сільськогосподарських підприємств в виробництві картоплі.

При тому, зазначимо що сільськогосподарські підприємства Львівщини у 2022 році були лідерами серед даної категорії виробників за обсягами виробництва картоплі. А їх частка у виробництві картоплі сільськогосподарськими підприємствами становила за даними Державної служби статистики 26,7% [28, с.63].

Аналіз динаміки показників, які характеризують розміри галузі картоплярства у Львівській області та Україні (таблиця 1.1.) показав, що площа посіву картоплі у Львівській області на відміну від загальнукраїнських тенденцій протягом 2018-2022 років зросла, хоча загалом по Україні зменшилась. Як наслідок, питома вага Львівської області у загальній площі посіву картоплі в Україні протягом останніх п'яти років зросла до 8,8%.

Таблиця 1.1.

Динаміка посівної площі та обсягів виробництва картоплі у Львівській області та Україні

Роки	Посівна площа, тис. га		Питома вага Львівської області в загальній площі посіву картоплі в Україні, %	Валове виробництво картоплі, тис. т		Питома вага Львівської області в загальному виробництві картоплі в Україні, %
	Львівська область	Україна		Львівська область	Україна	
2018	94,4	1319,9	7,2	1698,2	22504,0	7,5
2019	94,2	1308,8	7,2	1572,9	20269,2	7,8
2020	94,7	1325,2	7,1	1601,1	20838,0	7,7
2021	95,5	1283,2	7,4	1681,3	21356,3	7,9
2022	98,9	1204,3	8,2	1831,0	20899,2	8,8

У 2022 р. виробництво картоплі в Україні зменшилось, а саме одержано 20,9 млн.т валового збору картоплі, що на 2,1% або 457,1 тис.т менше порівняно з аналогічним показником 2021 року та на 7,1% або 1604,8 тис.т менше порівняно із 2018 роком. Певне зменшення обсягів виробництва картоплі зумовлене окупацією північних регіонів, традиційних лідерів галузі картоплярства, а також активними бойовими діями та обстрілами прикордонних районів. При тому, у сільськогосподарських підприємствах України протягом останніх п'яти років обсяг виробництва картоплі збільшився

на – 17,1 тис.т або на 4,1%, а у господарствах населення навпаки зменшився на 1,6 млн.т або на 7,3% порівняно з 2018 роком. При цьому найбільші валові збори картоплі одержано в господарствах Житомирської (1,90млн.т), Львівської (1,83 млн.т), Вінницької (1,75 млн.т) та Київської (1,56 млн.т) областей.

Що стосується виробництва картоплі у Львівській області, то валовий збір картоплі тут останніми роками має тенденцію до зростання. Так, обсяг виробленої у 2022 році картоплі був на 7,8% більший ніж у 2018 році. Що стосується зміни питомої ваги області у загальному виробництві картоплі по країні, то протягом 2018-2021 років вона досягла рівня 8,0%, а у 2022 році рекордно зростає до рівня 8,8 %.

Таблиця 1.2.

Динаміка урожайності картоплі у Львівській області та Україні.

Роки	Урожайність картоплі, ц/га		Середня урожайність Львівської області у % до України
	Львівська область	Україна	
2018	180,0	170,5	105,6
2019	167,0	154,8	107,9
2020	168,9	157,2	107,4
2021	176,1	166,4	105,8
2022	185,2	173,5	106,7

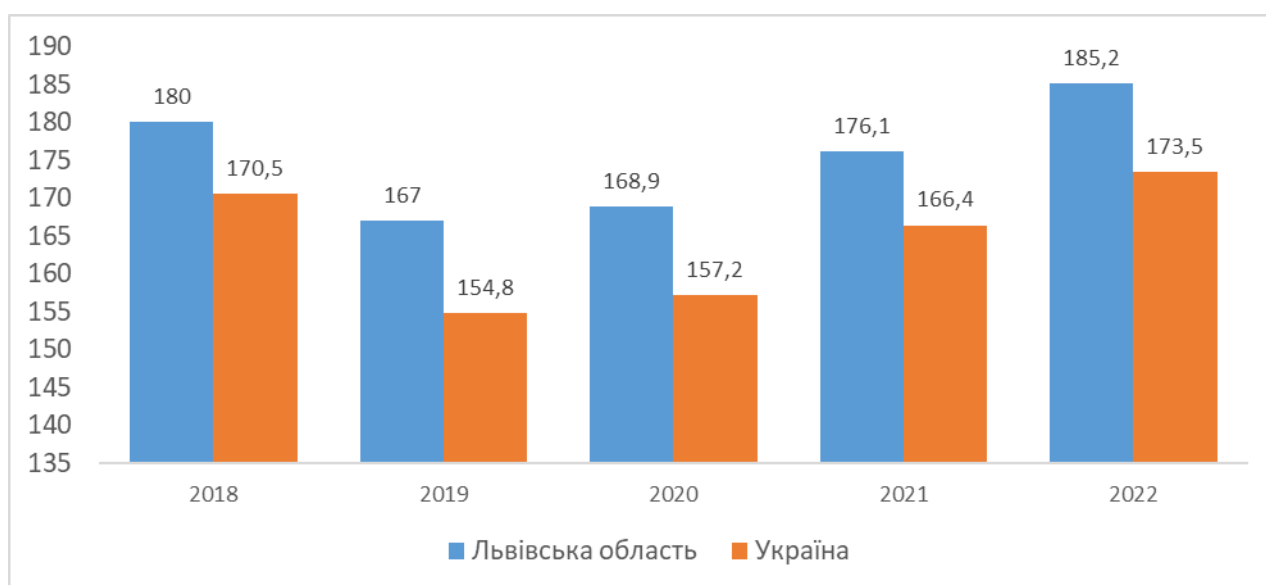

Рис.1.3. Динаміка урожайності картоплі у Львівській області та Україні, ц/га.

Аналіз динаміки урожайності картоплі (табл. 1.2. та рис.1.3.) протягом 2018-2022 років показав, що як у області, так і в Україні спостерігається тенденція до її зростання, а середня урожайність картоплі у 2022 році була на 1,8% вищою ніж у 2018 році. При цьому слід відмітити, що урожайність картоплі у Львівській області протягом всього аналізованого періоду була вищою ніж у середньому по Україні. У чотирьох регіонах країни урожайність картоплі перевищила 190 ц/га. Найвищою вона була у Полтавській (232,0 ц), Житомирській (209,7 ц), Хмельницькій (192,1) та Київській (190,4 ц) областях.

Характерною особливістю картоплярства є його зосередженість у господарствах населення. При тому, дана категорія виробників аграрної продукції є домінуючою у структурі вітчизняного виробництва картоплі. Зазначимо, що домінування господарств населення в картопляному бізнесі є характерним для усіх регіонів України. Даний факт ускладнює можливість регулювати обсяги виробництва картоплі та ринкові ціни на неї. Оскільки, як зазначають Л.Л. Пильтяй, І.І. Студзінська та О.В. Савчук вирощування картоплі в господарствах населення зазвичай здійснюється з метою задоволення власних потреб, а лишки реалізуються на стихійних ринках [24, с.243].

Останніми роками обсяг картоплі який реалізується складає лише близько 40% фонду споживання картоплі. Обсяг ринку картоплі складає менше 10% від її валового виробництва. Основною причиною низької товарності картоплі є відсутність контрактних відносин дрібнотоварних підприємств та господарств населення із бізнесовими структурами на ринку картоплі, а також неможливість створити великотоварну партію цієї продукції за всіма показниками ринкової якості. І.М. Онопрієнко також зазначає, що господарства населення не можуть в повній мірі забезпечити продовольчі та промислові потреби країни в картоплі з відповідними якісними характеристиками. Окрім того, домінування господарств населення у виробництві картоплі зумовлює обмеження використання досягнень науки та техніки в картоплярстві, що певною мірою стримує розвиток галузі. [21, с.498]

1.2. Особливості розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах та його роль у підвищенні їх економічної ефективності

Картоплярство в сільськогосподарських підприємствах розвивається в межах загальної системи землеробства, як одна із складових виробництва продукції рослинництва. При організації основних виробничих процесів вирощування картоплі в сільськогосподарських підприємствах, а також для складання робочих планів у картоплярстві використовують технологічні карти вирощування картоплі.

Зазвичай в Україні вирощування картоплі здійснюється за двома технологіями. Це традиційна технологія вирощування картоплі та інтенсивна (голландська) технологія вирощування картоплі. Загалом, технологія вирощування картоплі це комплекс агротехнічних прийомів, які повинні виконуватись в певній послідовності. Ключовим чинником дотримання технологія вирощування є виконання всіх необхідних технологічних операцій вчасно, що дозволить задовільнити біологічні потреби картоплі та отримати високі врожаї бульб заданої якості.

Традиційна технологія вирощування картоплі найчастіше використовується сільськогосподарськими підприємствами України. Вона передбачає такі етапи як: передпосівна підготовка ґрунту, підготовка насінєвого матеріалу, внесення добрив, садіння картоплі, догляд за посівами та збір врожаю. Основним недоліком традиційної технології є її трудомісткість, матеріаломісткість та капіталомісткість.

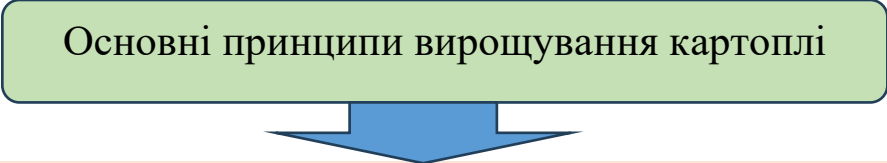
На відміну від традиційної технології голландська технологія вирощування картоплі дозволяє підвищити вихід картоплі з одного гектара. Проте, вона вимагає дотримання усіх правил вирощування, а саме точне застосування системи удобрення та захисту бульб, що збільшує затрати виробництва та собівартість картоплі.

Основними засадами виробництва картоплі є захист посівів картоплі від шкідливих організмів усіма доступними методами, особливо нехімічними,

таким чином, щоб мінімізувати ризик для здоров'я людей, тварин і навколишнього середовища.

Кожне підприємство довільно обирає для себе технологію виробництва картоплі, виходячи із виробничо-господарських умов (матеріально-технічного забезпечення, фінансового та кадрового забезпечення) та контрактних зобов'язань.

Основні принципи вирощування картоплі

1. Дотримання послідовності культур у сівозміні
2. Забезпечення відповідних якісних характеристик ґрунту
3. Використання сортів картоплі стійких до хворіб та шкідників
4. Посадка картоплі в оптимальні терміни
5. Оптимальне удобрення ґрунту та позакореневе живлення рослин у період вегетації
6. Правильне формування архітектури крони (щільність рослин: густота гряд і відстань)
7. Ретельний, механічний догляд за насадженням у поєднанні з використанням гербіцидів
8. Хімічний захист від хворіб та шкідників
9. Завчасна підготовка плантації до збору врожаю
10. Дотримання оптимальних термінів і техніки збирання урожаю картоплі

Рис.1.4. Принципи технології виробництва картоплі.

Традиційно виробництво картоплі в сільськогосподарських підприємствах можна розділити на вирощування харчової картоплі, вирощування картоплі для переробки, вирощування кормової картоплі та вирощування насінневої картоплі.

Рис.1.5. Структура виробництва картоплі в сільськогосподарських підприємствах.

Виробництво картоплі в сільськогосподарських підприємствах характеризується рядом особливостей, які впливають із специфіки аграрного виробництва. Однією із найбільших особливостей картоплярства, як підгалузі аграрного підприємництва є використання землі як основного засобу виробництва. Вихід продукції значною мірою залежить від якісних характеристик земельних ресурсів, однак сільськогосподарські підприємства деякою мірою прив'язані до певних земельних ділянок, що не дозволяє їм замінити один земельний ресурс неналежної якості іншим. Звідси впливає обмеженість підприємств маневрувати земельними ресурсами та необхідність добиватися необхідних врожаїв за допомогою різних агротехнічних заходів. Одним із способів забезпечити високі врожаї картоплі є дотримання сівозміни. Найкращими попередниками для картоплі є озимі зернові культури, а саме озима пшениця та озиме жито, які висівають після багаторічних або однорічних трав та цукрових буряків. В виробничій практиці вирощування картоплі в сільськогосподарських підприємствах часто зустрічаються сівозміни, в яких картоплю висаджують після ярих зернових (ячменю, вівса) або після вико-горохових сумішей. Зазначимо, що досить ефективним попередником для картоплі є сидеральний пар або післяжнивні посіви сидеральних культур. Правильне чергування культур у сівозміні та науково обґрунтований вибір попередника дозволяє не тільки підвищити урожайність картоплі, а й покращити фітосанітарний стан ґрунту [31].

Необхідність чергування культур у сівозміні та недопустимість вирощування картоплі у сільськогосподарських підприємствах після картоплі унеможлиблюють вузьку спеціалізацію в галузі картоплярства. Так, при умові використання чотиріпільної сівозміни, площа посіву картоплі може становити не більше ніж 25% загальної площі посівів підприємства.

Ще однією особливістю аграрного виробництва, яка притаманна і картоплярству є залежність від біологічних процесів. А саме, тривалість виробничого циклу в картоплярстві залежить від періоду вегетації картоплі і складає в залежності від сорту від 40 до 90 днів. При тому, у зв'язку з тим, що оптимальні природні умови для росту картоплі є обмеженими в часі, протягом року може бути здійснений тільки один виробничий цикл.

Окрім того, виробничий цикл в картоплярстві не співпадає з періодом здійснення основних операцій. Основні виробничі операції та процеси пов'язані із підготовкою до садіння, садінням та збором картоплі. Протягом значної частини виробничого циклу виробничі операції не здійснюються, в той час картопля росте та дозріває. Така диспропорція зумовлює сезонність використання робочої сили.

Картоплярство, як і більшість видів сільськогосподарського виробництва є капіталомісткою галуззю. Виробничий цикл та технологія вирощування картоплі передбачають виконання великої кількості технологічних операцій, які передбачають використання різноманітних сільськогосподарських машин. При тому, більшість з них може використовуватись лише в картоплярстві.

На відміну від зерновиробництва та ріпаківництва, вирощування картоплі є менш інтенсивним та більш трудомістким. Високі врожаї картоплі, а отже й ефективність картоплярства значною мірою залежать від раціональної системи удобрення та захистку рослин. Це вимагає від сільськогосподарських підприємств забезпечення наявності та вчасне використання запасів палива, органічних та мінеральних добрив, засобів захисту рослин та прискорювачів росту.

Слід відмітити, що серед сільськогосподарських підприємств можна виділити три групи виробників картоплі: великі підприємства із значними площами землекористування, які займаються вирощуванням картоплі на інтенсивній основі; підприємства, які займаються здебільшого вирощуванням інших культур, однак для забезпечення сівозміни 10-15% площ щорічно засаджують картоплю; малоземельні господарства та фермерські господарства, які вирощують картоплю, ситуативно, під впливом сприятливої кон'юнктури.

Що стосується економічної ефективності вирощування картоплі в сільськогосподарських підприємствах, то вона в першу чергу залежить від технологічної ефективності, яка характеризується виходом продукції з одного гектара посіву, тобто урожайністю. Як зазначають, Л.Л. Пильтяй, І.І. Студзінська та О.В. Савчук, переміщення виробництва картоплі у площину сільськогосподарських підприємств, дозволить використовувати передові технології вирощування картоплі та проводити необхідні насінницькі заходи, від яких власне залежить урожайність картоплі [24, с.244].

Що стосується сутності ефективності виробництва, то в Національному стандарті України ДСТУ ISO 9000:2015 під категорією ефективність ("efficiency") розглядається співвідношення між досягненим результатом і використаними ресурсами [12, с. 16]. Як ступінь відповідності певних ефектів величинам, що характеризують обсяги ресурсів, витрат та доходів пропонує розглядати ефективність Г.О. Пудичева. [25, с.21]

Найбільш вживаним та наближеним до реальності господарювання в сільському господарстві є визначення ефективності В.Г. Андрійчука. А саме, ефективність є однією з економічних категорій, які відображають співвідношення між результатами господарювання (прибутком, виручкою) та ресурсами затраченими для досягнення кінцевого результату. При тому, розглядати ефективність виробництва слід комплексно як сукупність економічної, технологічної та соціальної ефективності [1, с.439].

Поняття ефективності тісно пов'язане із результативністю, оскільки визначити ефективність виробництва будь-якого виду продукції можна лише в кінці виробничого циклу, одержавши результати у натуральному або вартісному вигляді.

Кожне сільськогосподарське підприємство, яке здійснює виробничу діяльність щодо вирощування картоплі, прагне кожен одиницю затрачених матеріальних, трудових, земельних та фінансових ресурсів досягти максимального обсягу виробництва, одержати максимальний грошовий дохід та фінансовий результат. В картоплярстві досягнення максимального фінансового результату, а отже і економічна ефективність залежать від зниження матеріаломісткості та трудомісткості продукції, а також підвищення якості вирощених бульб картоплі.

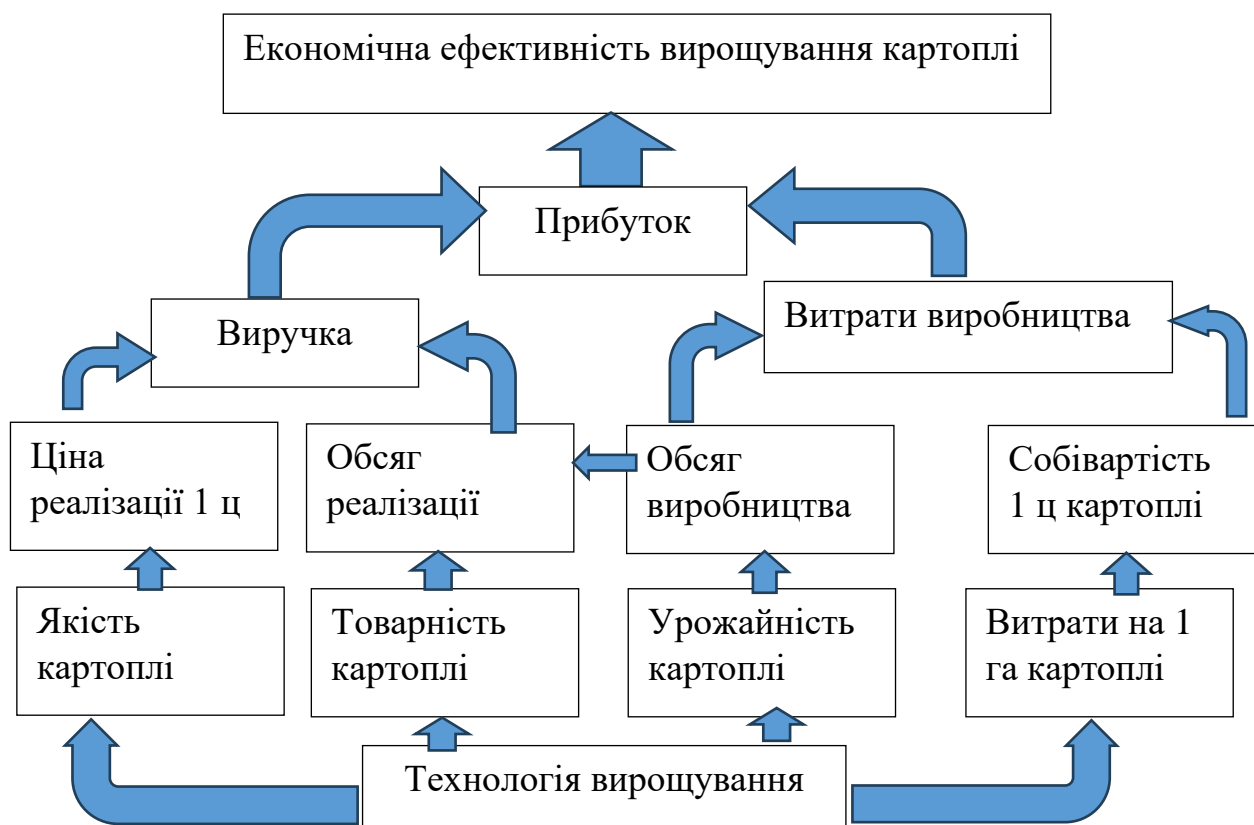

Рис.1.6. Фактори впливу на економічну ефективність вирощування картоплі.

Як видно із рис. 1.6. матеріаломісткість та трудомісткість негативно впливають на зростання витрат на одиницю площі посіву, однак завдяки збільшенню урожайності можна невілювати цей негативний вплив. Якщо

використання інтенсивних технологій зумовлює зростання урожайності вищими темпами ніж збільшення витрат, то така інтенсифікація картоплярства є економічно виправданою. Окрім того, інтенсифікація картоплярства дозволяє значно підвищити якість та збереженість готової продукції, які впливають на ринкову ціну, а отже і на кінцеві фінансові результати.

Отже, за умови оптимального планування виробництва картоплі та використання сучасних інтенсивних технологій вирощування бульб в сільськогосподарських підприємствах, картоплярство може стати одним із найбільш прибуткових видів аграрного виробництва. Проте, основною умовою ефективного вирощування картоплі є попереднє інвестування в технології вирощування та зберігання картоплі, а також пошук стабільних ринків збуту продукції.

1.3. Методологічні підходи до оцінювання стану та перспектив розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах

Проблема розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах та оцінка основних чинників ефективності вирощування картоплі, характеризується складністю та багатогранністю. Певною мірою це пов'язане із складністю виробничих відносин в картоплярстві, відсутністю чіткого обґрунтування та розуміння основних складових елементів галузі, а саме систематизації основних виробників, продавців та покупців картоплі, а також постачальників матеріально-технічних ресурсів. Окрім того, через особливість процесу виробництва картоплярство характеризується високим рівнем динамізму основних суб'єктів, особливо це стосується виробників картоплі. Характеризуючи методичні підходи щодо вивчення стану та перспектив розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах слід звернути увагу на методологічне і методичне забезпечення умов формування і функціонування ринку картоплі, а також вплив зовнішніх чинників на виробництво картоплі та його ефективність.

Оскільки основною метою здійснення виробничої діяльності щодо вирощування картоплі, які і будь-якої іншої господарської діяльності, є одержання максимального прибутку, то основні методологічні підходи дослідження стану картоплярства пов'язане із методологією вивчення ефективності картоплярства та пошуку резервів щодо її підвищення.

Говорячи про методологію оцінки ефективності картоплярства, слід відмітити, що більшість науковців розглядають її через характер ефекту, тобто виділяють методологію вивчення технологічної, економічної та соціальної ефективності.

Дещо іншої думки дотримується Т.Ю. Сидора, пропонуючи розглядати методологію оцінки ефективності виробництва як складову методології стратегічного аналізу. З точки зору стратегічного управління діяльністю сільськогосподарських підприємств оцінювати ефективність виробництва картоплі слід виділяючи споживчу, результативну та витратну ефективність. При тому, споживча ефективність виробництва картоплі проявляється у співвідношенні цілей виробничої стратегії до ідеалів та норм. Результативна ефективність вирощування картоплі проявляється у співставленні досягнутого результату із стратегічними цілями підприємства, а витратна – у співставленні витрат виробництва до його результату [30].

С.А. Надвиничний підкреслює, що беручи до уваги багатоаспектність вияву ефективності виробництва сільськогосподарської продукції можна класифікувати за мірою охоплення ресурсів (витрат), за якими визначаються показники ефективності; за стадією руху вкладених у виробництво ресурсів; за різновидом економічного ефекту; за методом визначення економічної ефективності; за видами господарської діяльності підприємства; за галузевою спрямованістю виробництва сільськогосподарської продукції; за критерієм організаційної будови підприємства [20, с.117].

Загалом, економічна ефективність виробництва картоплі є узагальнюючою економічною категорією, яка характеризує дію об'єктивних економічних законів в процесі здійснення виробничої діяльності та показує

результативність виробництва. В свою чергу, показники ефективності є результатом співвідношення одержаного результату з витраченими на його досягнення ресурсами. Говорячи про ефективність виробництва картоплі не слід забувати, що вона формується під впливом ефективності реалізації вирощеної продукції. Яким би ефективним з погляду на мінімізацію витрат не був процес виробництва, за умови невдалого продажу продукції рівень ефективності картоплярства спадатиме. Ефективність збуту набуває особливої актуальності для визначення ефективності картоплярства, оскільки картопля відноситься до споживчих продуктів, які характеризуються сезонністю пікових цін, та залежністю ефективності збуту від умов реалізації та зберігання.

Досліджуючи методологію вивчення оцінки стану та ефективності картоплярства в сільськогосподарських підприємствах, слід звернути увагу за завдання та мету дослідження. Виходячи з того, методологія дослідження як сукупність наукових методів та прийомів, має фокусуватись на визначенні можливості нарощування виробництва картоплі в сільськогосподарських підприємствах; оцінці виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств щодо виробництва картоплі, а отже й виявленні екстенсивних резервів розвитку галузі; аналізі основних бізнес-процесів в картоплярстві, з метою визначення можливостей щодо мінімізації витрат та зниження собівартості картоплі; оцінці каналів реалізації картоплі та рівня її прибутковості; визначення рівня конкурентоспроможності виробників картоплі на вітчизняному ринку тощо.

Стан та перспективи розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах як об'єкт дослідження є сукупністю біологічних, технологічних та економічних явищ та процесів, які відбуваються всередині підприємства та залежать від його внутрішнього потенціалу та зовнішніх умов господарювання.

Основою методології вивчення стану та перспектив розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах, як і інших суспільно-економічних явищ і процесів, є діалектичний підхід. Діалектика як філософський метод пізнання об'єктивної реальності передбачає вивчення

розвитку явищ і процесів на основі дії законів єдності та боротьби протилежностей, переходу кількісних змін в якісні та заперечення заперечення. Так, закон єдності та боротьби протилежностей є основою для вивчення чинників розвитку картоплярства. Натомість закон переходу кількісних змін у якісні розкриває механізми розвитку сільськогосподарських підприємств загалом та галузі картоплярства в них зокрема. В свою чергу закон заперечення заперечення є інструментом та теоретичним підґрунтям вивчення характеру розвитку явищ та процесів притаманним картоплярству. Окрім діалектичного методу Сократа та Платона, теоретико-методологічною основою пізнання явищ та процесів щодо стану та перспектив розвитку картоплярства виступають індуктивний метод пізнання Ф.Бекона, раціоналістичний підхід до вивчення явищ і процесів Р.Декарта а також діалектичний матеріалізм Г.Гегеля [4, с.20].

Використання гносеологічних методів в процесі вивчення стану та перспектив розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах дозволяє прослідкувати дію економічних законів і на цій основі встановити закономірності і тенденції розвитку виробництва картоплі, а також форми їх прояву. Застосування діалектичного підходу дозволяє проаналізувати існуючі суперечності розвитку картоплярства, вивчити способи їх усунення, вивчити перехід від нижчого стану явищ та процесів до вищого як стадію їх розвитку, розробити та уточнити систему категорій, які характеризують стан та перспективи розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах та ефективність виробництва картоплі.

Однією із складових методології дослідження виробництва картоплі є застосування системного аналізу, який передбачає розгляд розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах як сукупності елементів, що утворюють систему, вивчення стану та перспектив розвитку картоплярства у їх цілісності, в єдиному взаємозв'язку складових. В той же час виробництво картоплі потрібно розглядати як складову частину виробничої діяльності сільськогосподарського підприємства зокрема та аграрного бізнесу загалом. Беручи до уваги принципи механізму цілісності системи методологія вивчення

розвитку картоплярства повинна враховувати вплив картоплярства на ефективність діяльності підприємства, вплив різних аспектів господарської діяльності (матеріально-технічне забезпечення, управління персоналом, збут продукції та її маркетингове просування) на ефективність картоплярства, а також взаємозв'язок між критеріями та показниками розвитку виробництва різних видів сільськогосподарської продукції. При тому, вивчення розвитку картоплярства за допомогою системного аналізу, дає змогу дослідити його структуру, окреслити основні компоненти, вивчити функції та механізм його інтеграції, а також проаналізувати динаміку та перспективи розвитку.

Отже, методологія дослідження стану та перспектив розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах ґрунтується на основних принципах діалектики і економічних законах. Методологія даного дослідження охоплює найновіші здобутки вітчизняної і зарубіжної економічної науки та відображає об'єктивну реальність українського картоплярства та аграрного підприємництва.

Методологія дослідження стану та перспектив розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах реалізується через сукупність різних методів дослідження.

При вивченні стану та перспектив вирощування картоплі знайшли широке застосування ряд загальнонаукових методів, серед яких аналіз й синтез, індукція й дедукція, абстрагування та конкретизація, аналогія, моделювання та системний аналіз. При формуванні теоретичних узагальнень і висновків щодо стану та перспектив розвитку картоплярства використовувалися гіпотетичний метод, аксіоматичний метод та формалізація.

Методологія та методика вивчення картоплярства як складова економічних досліджень характеризується такою особливістю як використання системи показників. Зокрема, при вивченні параметрів розвитку картоплярства визначають розміри посівних площ під окремими сортами картоплі, її урожайність, валові збори картоплі. При здійсненні аналізу витрат на виробництво картоплі визначаються та досліджуються показники виробничих

витрат на 1 га посівних площ, собівартості продукції, її трудомісткості, матеріаломісткості та ін. Оцінка ефективності вирощування картоплі здійснюється на основі фінансових результатів реалізації продукції, серед яких виділяються обсяг грошових надходжень, прибуток та рентабельність картоплі.

При деталізації вивчення окремих питань щодо стану та перспектив розвитку картоплярства прийнято поглиблювати аналіз розрахунком допоміжних показників. Такими показниками можуть бути: частка картоплі в структурі посівних площ, структура витрат на вирощування картоплі, кількість та вартість внесених на 1 га посіву картоплі добрив тощо.

Особливістю економічних досліджень є розгляд показників розвитку картоплярства в динаміці. Це дозволяє встановити тенденцію змін, визначити, напрями розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах. Як зазначають О.О. Меліх та В.В. Немченко, вивчення економічних явищ та процесів в динаміці часто мають запізнілий характер, оскільки зазвичай здійснюються постфактум. [19, с.223]

Інформаційною основою для визначення тенденцій розвитку картоплярства є визначення, за допомогою прийомів економіко-статистичного аналізу, ланцюгових й базисних показників динаміки основних показників, а також усереднених показників, які характеризують динамічні ряди таких показників як урожайність, обсяг виробництва, собівартість, ціна реалізації та прибутковість картоплі.

Важливим елементом методики здійснення аналізу стану та перспектив розвитку картоплярства є розчленування проблеми, що вивчається, на більш вузькі питання. Тому, як уже відзначалося, при аналізі стану розвитку виробництва картоплі у сільськогосподарських підприємствах Львівської області доцільно окремо вивчити динаміку обсягів виробництва продукції та параметрів, що її визначають загалом та в розрізі окремих районів, величину затрат окремих видів ресурсів в картоплярстві та їх вартість, результати реалізації продукції в розрізі окремих каналів реалізації, динаміку основних показників ефективності картоплярства. При тому, за допомогою методу

деталізації здійснюється перехід від більш загальних показників і понять до вузких, що дозволяє глибше вивчити розвиток картоплярства в сільськогосподарських підприємствах та одержати змістовніші висновки [11, с.179].

Методологія вивчення поставленої проблеми як сукупність методів та прийомів пізнання спирається на практичний інструментарій економічного аналізу. В свою чергу методика економічного аналізу представлена системою методів, які дозволяють всесторонньо та об'єктивно дослідити економічні явища та процеси, до яких відноситься стан розвитку та ефективність картоплярства.

Економічний аналіз стану розвитку картоплярства у сільськогосподарських підприємствах та ефективності вирощування картоплі починається з дослідження абсолютних величин, що характеризують стан виробничої системи в конкретний момент часу та знаходяться в статистичній звітності сільськогосподарських підприємств, даних Головного управління статистики у Львівській області та даних Державної служби статистики.

За допомогою методу аналітичного порівняння при вивченні параметрів та показників розвитку картоплярства зіставляють фактичні показники плановими, з даними перспективного плану або бізнес-плану, з проектними нормативами, з фактичними даними за минулий чи ряд минулих періодів, з середніми показниками по галузі з даними кращих підприємств.

Як зазначають І.Б. Яців, В.В. Липчук та Н.І. Райтер, порівняння – це початкова стадія економічного аналізу, яка дає уявлення про більше чи менше, краще чи гірше, а в подальшому за допомогою методів та прийомів факторного аналізу вивчаються причини виникнення відхилень і дається їм об'єктивна оцінка [34, с.30].

Ключовим завданням факторного аналізу є систематизація факторів, які впливають на параметри та показники розвитку картоплярства, виявлення зв'язку між чинниками та результативними показниками та вимірювання цього зв'язку.

Для розрахунку впливу факторних ознак на результативну у випадку, коли має місце функціональний тип зв'язку між ними, застосовують прийоми елімінування. Вони, зокрема, використовуються при визначенні впливу зміни посівної площі та урожайності картоплі на відхилення валового збору, зміни матеріальних витрат на 1 га і урожайності картоплі на відхилення матеріаломісткості, зміни співвідношення умовно-постійних та умовно-змінних витрат на відхилення собівартості картоплі, зміни обсягу продажу картоплі, середньої ціни та собівартості одиниці реалізованої продукції на відхилення прибутку тощо.

Дослідження стану та перспектив розвитку картоплярства передбачає не тільки характеристику основних параметрів та показників розвитку та встановлення їх тенденцій, виявлення існуючих причинно-наслідкових зв'язків, а й розробку перспективних рішень про шляхи подальшого розвитку з метою підвищення ефективності виробництва картоплі та покращення конкурентоспроможності українського картоплярства. З цією метою при дослідженні даної проблеми використовують розрахунково-конструктивний метод дослідження, який передбачає визначення оптимальних варіантів розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах виходячи з економічних умов та встановлених закономірностей.

Для пошук альтернатив розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах використовують також прийоми стратегічного аналізу, а саме SWOT-аналіз, аналіз конкурентного середовища, бенчмаркінг, портфельний аналіз.

Розділ 2. ОЦІНКА СТАНУ РОЗВИТКУ КАРТОПЛЯРСТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Сучасний стан та тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств Львівської області

Відповідно до чинного законодавства сільськогосподарські підприємства – це юридична особа, основним видом діяльності якої є вирощування та переробка сільськогосподарської продукції, виручка від реалізації якої становить не менше 50 відсотків загальної суми виручки [15]. Державна служба статистики України виділяє сільськогосподарські підприємства як виробників сільськогосподарської продукції, розуміючи під сільськогосподарських підприємством «суб'єкт господарювання, який має право юридичної особи, або відокремлений підрозділ юридичної особи, що здійснює систематичну виробничу діяльність у галузі сільського господарства» [28, с.156].

Український клуб аграрного бізнесу серед виробників сільськогосподарської продукції, які мають статус юридичної особи, виділяють три основні види, а саме: приватні підприємства, підприємства колективної власності та господарські товариства [6].

Н.І. Райтер зазначає, що сільськогосподарські підприємства є однією найбільш оптимальних за рівнем ефективності формою господарювання в системі агробізнесу. Окрім того, що вони забезпечують виробництво продуктів харчування, їхня особлива роль та значення полягає в забезпеченні експортного потенціалу українського аграрного сектору, регулярному наповненню бюджету, та забезпеченні стійкості економіки [26, с.108].

Сільськогосподарські підприємства Львівської області є ваговою складовою економіки області. Вони забезпечують близько 5% валового регіонального продукту Львівщини. Протягом останніх шести років обсяг валової продукції виробленої сільськогосподарськими підприємствами області у порівняльних цінах 2016 року зріс на 43,5%. Хоча, питома вага продукції сільськогосподарських підприємств у формуванні валового регіонального

продукту дещо знизилась, що зумовлено в першу чергу більшими темпами зростання виробництва у інших сферах економічної діяльності.

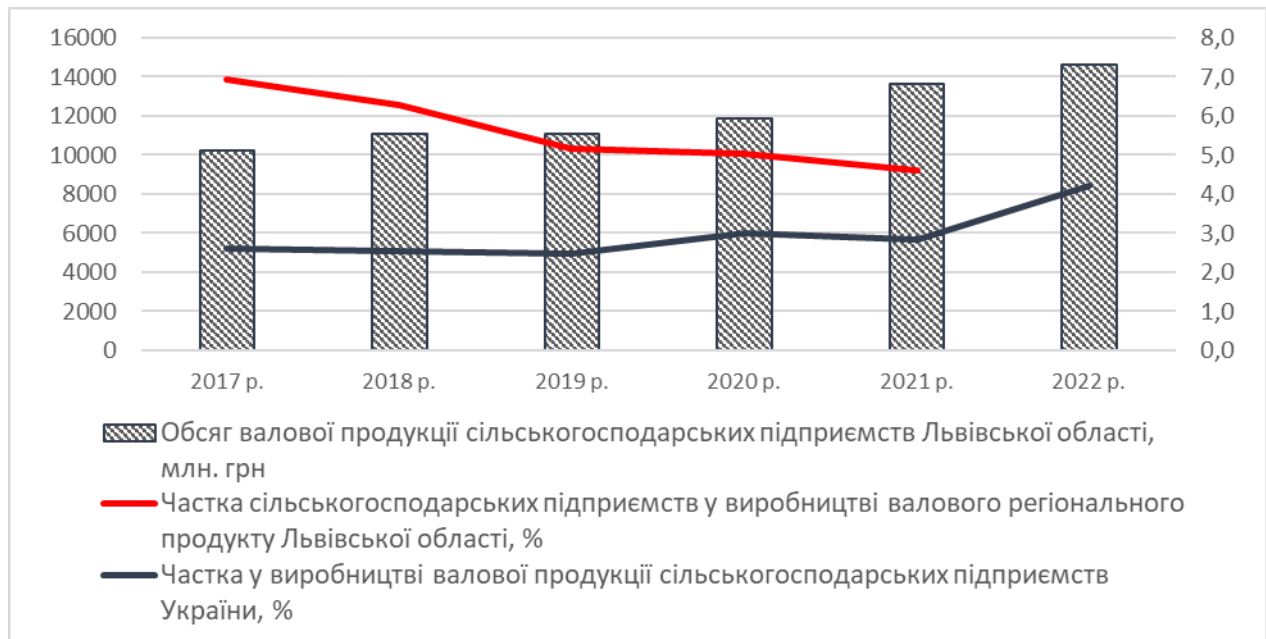

Рис.2.1. Аналіз динаміки виробництва валової продукції сільськогосподарськими підприємствами Львівської області.

Сільськогосподарські підприємства Львівщини традиційно виробляють близько 3% усієї валової продукції виробленої сільськогосподарськими підприємствами України. В 2022 році ми спостерігаємо збільшення даного показника до 4,2%. Отже, в складних економічних умовах військового стану, значення виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств області для стабільності економіки та забезпечення продовольчої безпеки значно зросло.

Станом на початок 2022 року у Львівській області працювало 1499 підприємств за видом економічної діяльності сільське, лісове та рибне господарство, в яких було задіяно 12423 найманих працівника, що складало 3,5% загальної кількості найманих працівників області. В результаті господарської діяльності такими підприємствами було одержано 28590 млн.грн виручки, що складало 5,0% загального обсягу реалізованої продукції підприємствами Львівської області. Зазначимо, що сільськогосподарські підприємства становлять лівову частку підприємств даного виду економічної діяльності. Протягом останніх п'яти років показники діяльності

сільськогосподарських підприємств Львівської області суттєво покращились. Передусім відмітимо зростання самої кількості діючих підприємств на 105 одиниць або 7,5%.

Як свідчать дані таблиці 2.1., позитивною динамікою характеризується зміна показників кількості зайнятих працівників та кількості найманих працівників, темп зростання яких склав відповідно 103,2% та 102,9%.

Таблиця 2.1.- Показники діяльності підприємств Львівської області за видом економічної діяльності «Сільське, лісове та рибне господарство»

Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р у% до 2017 р.
Кількість сільськогосподарських підприємств, одиниць	1394	1435	1404	1447	1499	107,5
Кількість зайнятих працівників, осіб	12952	14448	14104	13004	13371	103,2
Кількість найманих працівників, осіб	12072	13478	13296	12340	12423	102,9
Обсяг виробленої валової продукції в порівняльних цінах 2016 року, млн. грн	10200,5	11103	11063,3	11872	13662,5	133,9
Обсяг реалізованої продукції без ПДВ, млн грн	12201,9	19894,2	22394,9	22902,9	28590,1	234,3

Хоча зростання кількісних показників характеризується невисокими темпами, слід відмітити значно вищі темпи зростання якісних показників роботи сільськогосподарських підприємств. Так, обсяг виробленої валової продукції у порівняльних цінах 2016 року зріс на 33,9%, а обсяг реалізованої продукції в реальних цінах зріс майже у 2,3 рази.

Лідером за виробництвом валової продукції сільського господарства є сільськогосподарські підприємства Львівського району, питома вага яких складає 25,5%. При тому, сільськогосподарські підприємства Львівського району виробили у 2021 році 23,4% усієї виробленої сільськогосподарськими підприємствами продукції як рослинництва, та 32,4% усієї продукції тваринництва. Друге місце в структурі виробництва валової продукції займають сільськогосподарські підприємства Золочівського району (19,2%), які займають

також другу сходинку за виробництвом продукції рослинництва (22,0%) та четверту – за виробництвом продукції тваринництва (10,2%). Окрім Львівського району традиційно лідером у виробництві продукції тваринництва є Стрийський район. Сільськогосподарські підприємства даного району займають третє місце в загальній структурі виробництва валової продукції сільського господарства (18,6%) та друге – в структурі виробництва продукції тваринництва (24,7%).

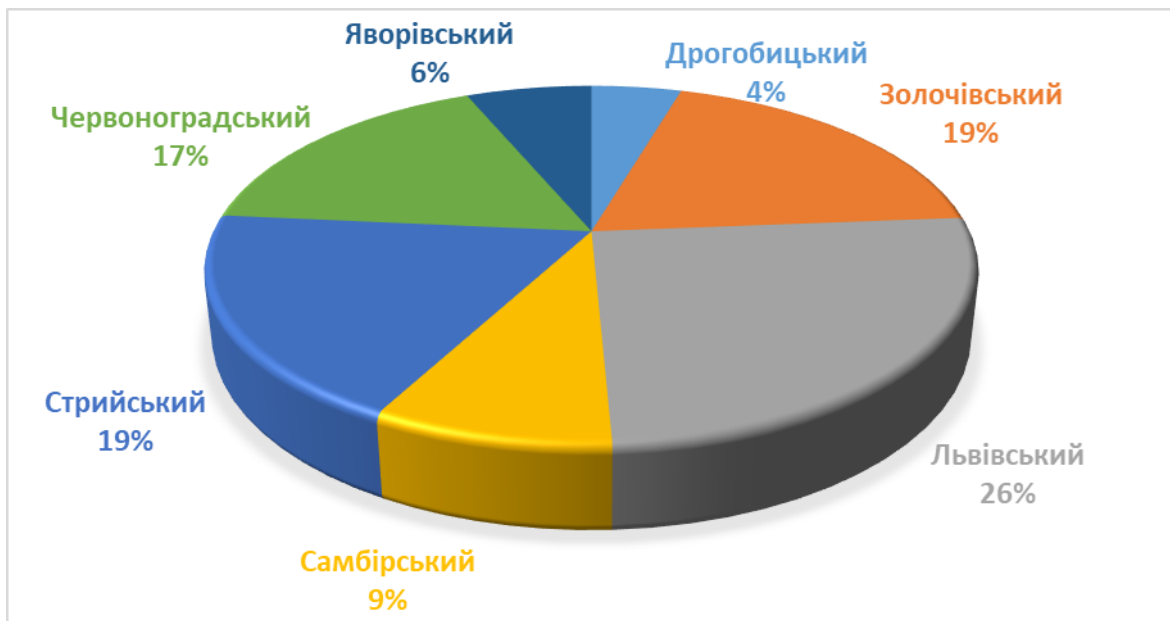

Рис.2.2. Структура виробництва сільськогосподарської продукції сільськогосподарськими підприємствами Львівської області, 2021.

Як свідчить рис.2.2., найменше сільськогосподарської продукції виробляється в сільськогосподарських підприємствах Дрогобицького району, лише 4,5% загального обсягу. Серед причин такого низького показника питомої ваги сільськогосподарських підприємств Дрогобицького району слід виділити те, що він найменший за розмірами, а сільське господарство власне має територіальну прикріпленість. Окрім того, історичний розвиток діяльності сільськогосподарських підприємств Львівщини в період незалежності характеризувався нерівномірністю розподілу. Так, в гірських районах, до яких і відноситься Дрогобицький, спостерігалась тенденція до зменшення кількості підприємств та перерозподіл структури виробництва в сторону господарств

населення. В той час, в північних та центральних районах була збережена виробничо-господарська база колишніх господарств, на основі яких функціонують більшість сільськогосподарських підприємств області.

Відмітимо, що аграрний сектор Львівщини, типово для західних областей України, довгий час характеризувався організаційною побудовою, де значну частку у виробництві сільськогосподарської продукції складали господарства населення. Сьогодні ситуація змінилася. Як видно з рисунку 2.3., протягом останніх десяти років частка сільськогосподарських підприємств у виробництві валової продукції постійно зростала, а в 2021 році склала більше половини (52,9%). Отже, значення сільськогосподарських підприємств у розвитку аграрного сектору Львівської області та її економіки невпинно зростає.

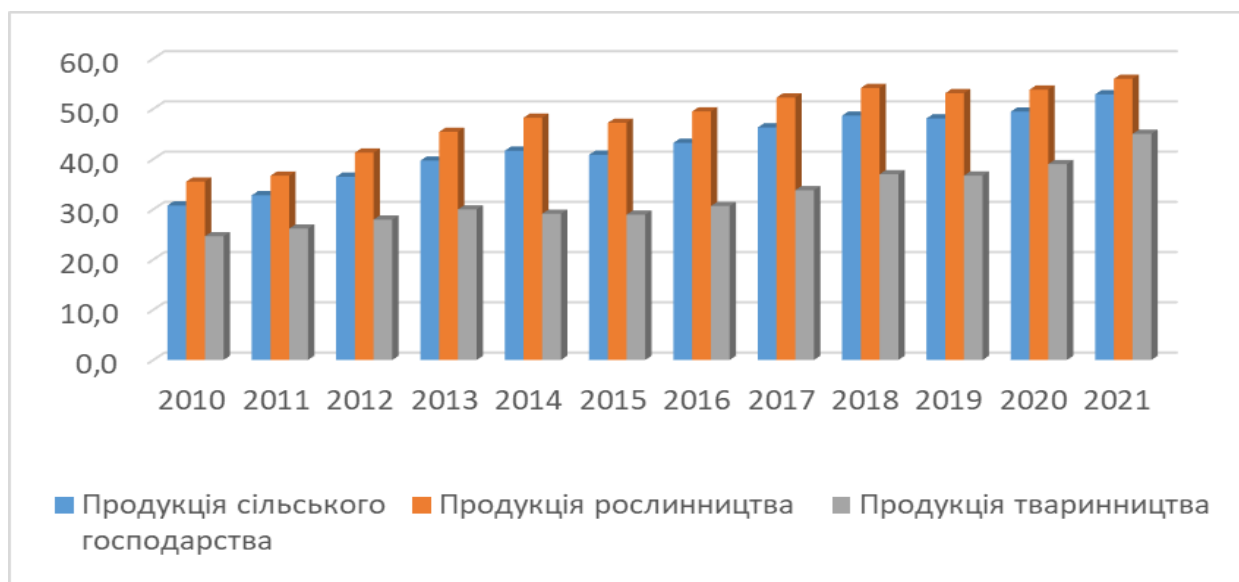

Рис.2.3. Динаміка частки сільськогосподарських підприємств у виробництві валової продукції сільського господарства.

За даними державної служби статистики України, сільським, лісовим та рибним господарством у Львівській області займаються близько 1,5 тисячі суб'єктів господарювання з юридичним статусом. При тому, у 2021 році кількість суб'єктів підприємницької діяльності, які займались виробництвом сільськогосподарської продукції та наданням послуг в сільському господарстві, складала 1365 одиниць, що на 111 одиниць або на 8,9% більше порівняно із 2017 роком. Серед сільськогосподарських підприємств Львівської області

функціонує одне велике підприємство, 58 – середніх підприємств та 1306 малих підприємств. Зазначимо, що зростання кількості юридичних осіб, які здійснюють господарську діяльність в сфері сільського господарства, відбувалась за рахунок зростання малих підприємств, в той час як кількість середніх та великих підприємств майже не змінилась.

Одним із основних індикаторів сучасного стану розвитку сільськогосподарських підприємств Львівської області та їх економічної характеристики є динаміка їх розмірів та ресурсного забезпечення.

Таблиця 2.2 - Оцінка розмірів та ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств Львівської області

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. до 2019 р., %
Кількість сільськогосподарських підприємств	1250	1313	1365	109,2
Середньорічна авансованого капіталу, млн. грн.	35210,1	34932,7	39182,1	111,3
Середньорічна вартість необоротних активів, млн. грн.	7956,4	9381,9	11250,3	141,4
Середньорічна найманих працівників, осіб	9455	9086	9621	101,8
Площа посіву с.г. культур, тис. га	379,0	391,7	403,5	106,5
в середньому на одне господарство, га	303,2	298,3	295,6	97,5
в середньому на одного працівника, га	40,1	43,1	41,9	104,6
Обсяг виробленої валової продукції сільського господарства в постійних цінах 2016 р., млн грн.	11063,3	11872	13662,5	123,5
в т.ч. з розрахунку на 1 га посівів, тис. грн.	29,2	30,3	33,9	116,0
з розрахунку на одного працівника, тис. грн.	1170,1	1306,6	1420,1	121,4
з розрахунку на 1 грн. авансованого капіталу, грн.	0,31	0,34	0,35	111,0

Оцінка розмірів та ресурсного забезпечення сільськогосподарських підприємств представлена у таблиці 2.1 показала, що сільськогосподарські

підприємства Львівщини є порівняно середніми за розмірами та масштабами виробництва в порівнянні з областями України. Для сільськогосподарських підприємств Львівської області характерні середні розміри землекористування, хоча в області діють декілька підприємств з великими площами землекористування. Серед найбільших сільськогосподарських підприємств можна відмітити ПП «Західний Буг», земельний банк якого складає 65 тис.га. На території області працює ТЗОВ «Контінентал Фармерз Груп», територіальне представництво якого у Львівській області знаходиться у с.Вирів Львівського району. ТЗОВ «Контінентал Фармерз Груп» є одним із лідерів виробництва картоплі як у Львівській області, так і у всьому західному регіоні України. Зазначимо, що незважаючи на зростання загальної площі посівів у 2021 році порівняно із 2019 роком, середня площа землекористування одного підприємства зменшилась на 2,5%. Отже, темпи зростання площ посіву були меншими за темпи збільшення кількості сільськогосподарських підприємств. Про нарощування виробничих потужностей сільськогосподарських підприємств області можна зробити висновок, виходячи із динаміки середньорічної вартості авансованого капіталу та середньорічної вартості необоротних активів. Так, вартість авансованого капіталу зросла на 11,3%, а в середньому на одне підприємство на 1,9%. Особливо тішить високий темп зростання вартості необоротних активів 141,4%, який свідчить про збільшення фондооснащеності та фодоозброєності підприємств, а також про активізацію процесу капітального інвестування.

Важливим показником, який дає характеристику розміри сільськогосподарських підприємств є обсяг виробленої ними валової продукції сільського господарства в постійних цінах 2016 року. Протягом 2019-2021 років даний показник збільшився на 23,5% або 2599,2 млн. грн., в точу числі з розрахунку на 1 га посіві даний показник зріс на 16,0%. При тому, слід відмітити, що зростання вартості виробленої продукції відбувалось більшими темпами ніж збільшення площі посівів, чисельності найманих працівників та вартості авансованого капіталу, тому динаміка аналізованого показника з

розрахунку на одиницю використаних земельних, трудових ресурсів та з розрахунку на 1 грн авансованого капіталу характеризується зростанням відповідно на 16,0%, 21,4% та 11,0%. Таким чином, динаміка показників виробництва продукції з розрахунку на одиницю використаних ресурсів вказує на зростання ефективності використання ресурсного потенціалу сільськогосподарськими підприємствами Львівщини.

Зазначимо, що зростання обсягів виробництва валової продукції сільськогосподарськими підприємствами Львівської області протягом останніх років відбувалось нерівномірно. Так, обсяг виробництва продукції рослинництва зріс більше ніж у три рази або на 7,1 млрд.грн, в той час як обсяг виробництва продукції тваринництва зріс менше ніж у два рази або на 1,5 млрд.грн. Такі диспропорції у зростанні обсягів виробництва зумовили зрушення в галузевій структурі сільськогосподарських підприємств. Якщо питома вага продукції тваринництва у 2010 році становила 35,0%, у 2011 році зменшилась до 30,0%, то у 2021 році впала до 24,0%. Загалом у 2021 році частка продукції тваринництва зменшилась порівняно із 2010 роком на 10,8 відсоткових пунктів, а питома вага продукції рослинництва зросла, відповідно, на ту ж величину.

Рис.2.4. Структура виробництва сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах Львівської області (2010-2021 рр)

Структурні зміни щодо переважання в структурі виробництва сільськогосподарських підприємств області питомої ваги виробництва продукції рослинництва певною мірою корелюють із напрямом їх виробничої діяльності, базою визначення якого є оцінка структури товарної продукції, тобто виручки від реалізації продукції визначеної за фактичними цінами.

Таблиця 2.3 - Аналіз структури товарної продукції сільськогосподарських підприємств Львівської області

Вид продукції	Структура товарної продукції, %			Середня виручка за 3 роки, млн. грн.	Структура товарної продукції, %
	2019р.	2020р.	2021р.		
Культури зернові	33,2	31,4	27,5	3962,7	30,4
Культури олійні	27,1	29,7	30,0	3791,8	29,0
Цукровий буряк	5,0	6,0	8,1	855,5	6,6
Картопля	1,8	1,4	1,1	182,3	1,4
Овочі	1,0	0,8	0,6	100,1	0,8
Ягоди	0,5	0,7	0,5	74,3	0,6
Разом по рослинництву	68,6	70,0	67,8	8966,7	68,7
С.г. тварини живі	29,3	28,0	30,4	3831,6	29,4
Молоко	1,6	1,7	1,3	195,9	1,5
Яйця курячі	0,5	0,4	0,5	59,3	0,5
Разом по тваринництву	31,4	30,1	32,2	4086,8	31,3
РАЗОМ	100	100	100	13053,5	100

Як видно з таблиці 2.3., протягом 2019-2021 років спостерігалась чітка тенденція до переваги у структурі товарної продукції сільськогосподарських підприємств Львівської області продукції рослинницького походження, питома вага якої залишається стабільно високою. Однак, у 2021 році даний показник дещо зменшився у зв'язку із зростанням виручки від реалізації живих сільськогосподарських тварин на 1,1 відсоткового пункта, а отже і виручки від реалізації продукції тваринництва. Відмітимо певне неспівпадіння між галузевою структурою виробництва валової продукції та структурою товарної

продукції. Причиною цього є те, що валова продукція рахується за цінами 2016 року, а товарна – за фактичними цінами. Окрім того, є різниця між обсягами виробленої та реалізованої продукції, яка виражається показником рівня товарності.

В структурі товарної продукції сільськогосподарських підприємств найбільшу частку займає вирощування зернових культур 30,4%. Хоча протягом останніх років ми спостерігаємо зменшення питомої ваги зернових на 5,7 в.п.. Зазначимо, що серед зернових культур сільськогосподарські підприємства традиційно віддають перевагу вирощуванню пшениці та кукурудзи на зерно, частка яких складає 14,2% та 11,6% відповідно. Серед олійних культур, які із питомою вагою 29,0%, займають другу позицію в структурі товарної продукції, сільськогосподарські підприємства вирощують сою, соняшник та ріпак озимий. Що стосується реалізації сільськогосподарськими підприємствами сільськогосподарських тварин, то висока частка м'ясного тваринництва пов'язана із значними обсягами реалізації свиней.

Виробничий напрям сільськогосподарських підприємств Львівської області за структурою виручки від реалізації продукції протягом останніх років був зерно-олійний з розвинутим свинарством, та на протязі аналізованого періоду не змінився. Хоча, якщо подивитись на ширшу динаміку товарної продукції, то протягом останніх десяти років спостерігається суттєве зменшення питомої ваги картоплі, овочів, молока та яєць. При тому фізичні обсяги реалізації даних видів продукції сільськогосподарськими підприємствами майже не змінилися.

Характеристики діяльності сільськогосподарських підприємств Львівщини була б неповною без аналізу динаміки обсягів виробництва основних видів сільськогосподарської продукції.

Таблиця 2.4 - Динаміка обсягів виробництва основних видів продукції в сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Показники	2019р.	2020р.	2021р.	2021 р. до 2019 р., %
Обсяг виробництва продукції, тис. т				
зернові культури	1204,0	1189,1	1361,5	113,1
ріпак	184,5	172,1	177,4	96,2
соняшник	72,7	84,8	101,7	139,9
соя	159,7	229,0	283,8	177,7
цукрові буряки	619,0	723,1	848,5	137,1
картопля	50,0	49,1	78,9	157,8
овочі	29,8	35,0	28,9	97,0
ягоди	21,7	26,4	17,5	80,6
свинина	39,4	27,4	40,8	103,6
птиця	60,1	72,0	85,3	141,9
молоко	29,6	29,8	29,2	98,6
яйця, млн.шт	54,1	47,2	61,9	114,4

Аналізуючи динаміку обсягів виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах Львівщини (таблиця 2.4.) можна зробити висновок, що зміни обсягів виробництва як продукції рослинництва так і продукції тваринництва, протягом аналізованого періоду загалом повторюють обласні тенденції. Протягом 2019-2021 років зафіксовано зростання усіх видів сільськогосподарської продукції, окрім ріпаку, овочів, ягід та молока.

Говорячи про обсяги виробництва сільськогосподарської продукції сільськогосподарськими підприємствами, слід відмітити, що дана група виробників у Львівській області виробляє 100% ріпаку, сої, соняшнику та цукрового буряку, близько 85% - м'яса птиці, 75% - зерна та близько 60% - свинини. Натомість, серед виробників картоплі, овочів, плодів, молока та яєць переважають господарства населення, хоча спостерігається тенденція до зростання питомої ваги сільськогосподарських підприємств.

Більш повна та комплексна оцінка діяльності сільськогосподарських підприємств Львівщини, здійсненна на основі аналізу показників рентабельності сільськогосподарської продукції, вказує на позитивні тенденції

щодо динаміки показників рентабельності соняшнику, сої, овочів, свинини та м'яса птиці. Натомість нестабільними є показники рентабельності картоплі, цукрових буряків та зернових культур.

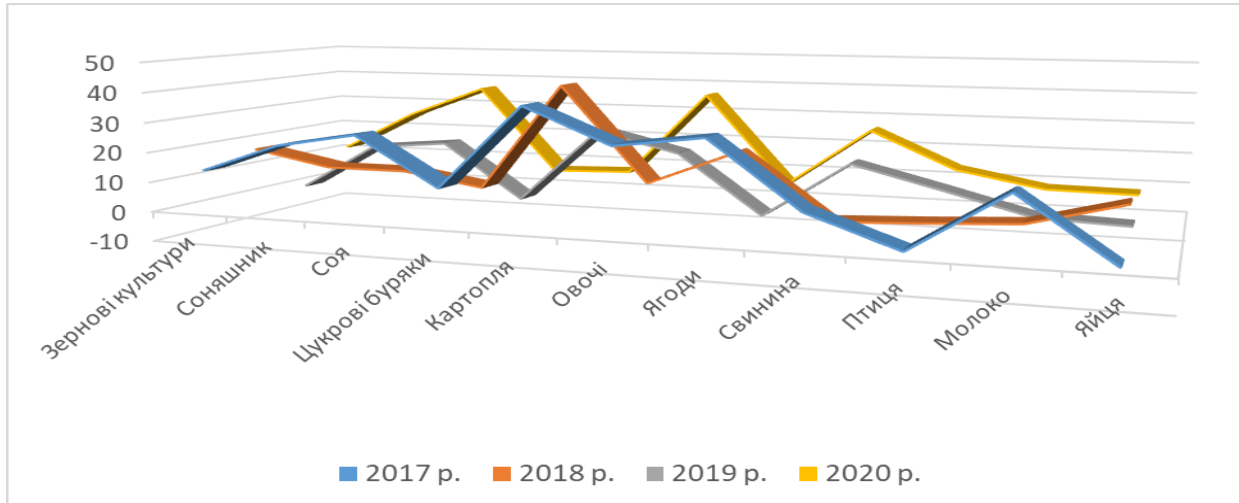

Рис.2.5. Динаміка показників рентабельності сільськогосподарських культур в сільськогосподарських підприємствах.

Отож, характеристика діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області, загалом вказує на те, що природні та економічні умови розвитку сільськогосподарських підприємств сприяють здійсненню ними ефективної виробничої діяльності в сфері агробізнесу.

2.2. Аналіз виробництва картоплі в сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

Розвиток картоплярства в сільськогосподарських підприємствах повністю залежить від рівня виробництва картоплі вказаною категорією виробників. Виробництво картоплі або вирощування картоплі є першоджерелом та основою складного багатогранного процесу перетворення задіяних для виробництва ресурсів у готову продукцію. Від виробництва продукції залежить ряд показників, які характеризують ефективність картоплярства, а саме собівартість картоплі, її матеріаломісткість та прибутковість. З іншої сторони, виробництво картоплі не є кінцевим етапом операційного циклу, оскільки ефект від виробництва проявляється тільки після реалізації продукції.

Виробничий процес у картоплярстві характеризується низкою особливостей, які впливають із специфіки сільського господарства. Однією з таких особливостей є використання землі як важливого фактору виробництва. Розмір площ посіву та зібраної площі картоплі є тим екстенсивним чинником, який дозволяє нарощувати обсяги виробництва картоплі не вдаючись до інтенсифікації. Тобто, це найпростіший та найдешевший резерв збільшення обсягів виробництва.

Аналізуючи площі посіву картоплі, слід в першу чергу звернути увагу на те, що у Львівській області основні площі під картоплею зосередженні в господарствах населення. Це відповідає чіткій тенденції притаманній не тільки Львівщині, але і всій Україні, щодо переваги господарств населення щодо площ посіву та збирання картоплі. Як свідчить рис.2.6., частка сільськогосподарських підприємств Львівщини у загальній площі збирання картоплі довгий період коливалась біля 2,0%. Лише у 2021 році даний показник збільшився до 2,4%, а у 2022 році збільшився вповоловину порівняно з 2021 роком та становив 3,6%.

Окрім того, аналіз динаміки площ під картоплею показав, що у сільськогосподарських підприємствах Львівської області є тенденція щодо їх зростання. Так, у 2022 році площі засаджені картоплею у сільськогосподарських підприємствах були на 56,4% або 1,3 тис. га більші порівняно із попереднім 2021 роком, та майже у два рази або на 1,8 тис. га більші порівняно із 2017 роком.

Рис.2.6. Динаміка розміру площі посіву картоплі в сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

Зазначимо, що протягом останніх десяти років площа посадки картоплі повністю відповідала площі збирання даної культури, тобто майже не спостерігалось загибелі посівів чи зменшення площ збирання внаслідок форс-мажорних обставин. Частка площ під картоплею в загальній структурі посівів сільськогосподарських підприємств була традиційно низькою. Протягом аналізованого періоду значення даного показника коливалось навколо 0,5%, лишень у 2021 році зросла на 0,1 відсоткових пункта до 0,6%.

Що стосується регіонального розповсюдження картоплярства в сільськогосподарських підприємствах, то лідером є Львівський район. Площа посіву картоплі сільськогосподарськими підприємствами даного району складає 62,4% від загального показника по області. Така концентрація площ під картоплею в Львівському районі пояснюється тим, що до складу району входять територіальні громади колишнього Кам'янка-Бузького району, який традиційно був лідером щодо розвитку картоплярства у сільськогосподарських підприємствах. На його долю припадало близько половини усіх площ під картоплею серед виробників даної категорії Львівської області. Окрім того, значні площі під картоплею зосереджені у територіальних громадах колишнього Пустомитівського та Жовківського районів. Розвиток картоплярства в Львівському районі Львівської області довгий час було пов'язане із діяльністю ТзОВ «Агро ЛВ Лімітед» та ТзОВ «Агромарк Юкей», які увійшли в «Контінентал Фармерз Груп». Сьогодні серед виробників картоплі вирізняється порівняно великими площами ТзОВ «Централ плейнс груп Україна», які вирощують картоплю у Львівському та Самбірському районах. У 2021 році в Самбірському районі було зосереджено 18,3% площ під картоплею сільськогосподарських підприємств Львівської області. Якщо порівняти даний показник з площами під картоплею в сільськогосподарських підприємствах територій, які тепер входять в Самбірський район (Самбірський, Старосамбірський та Турківський район), то сумарна площа у 2018 році була тричі менша порівняно з 2021 роком.

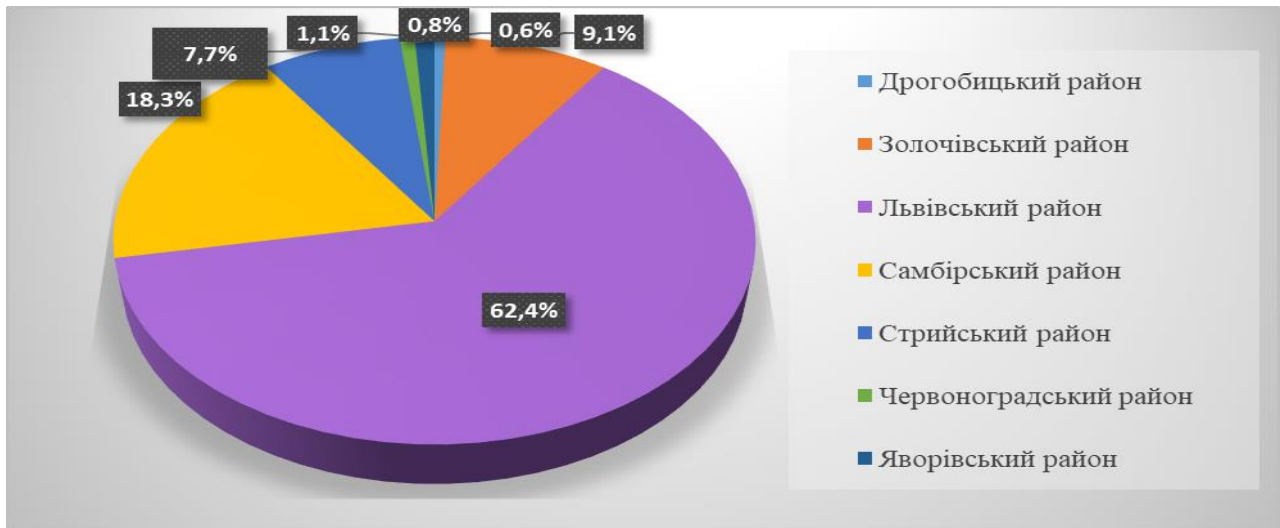

Рис.2.7. Регіональна структура площ посіву картоплі в сільськогосподарських підприємствах Львівщини, 2021 р.

Як вказує рис.2.7., традиційно високою є частка сільськогосподарських підприємств Золочівського (9,1%) та Стрийського (7,7%) районів у загальній площі посіву картоплі у 2021 році. Таким чином, аналіз динаміки посівних площ під картоплею вказує на позитивну щодо нарощування виробничого потенціалу галузі картоплярства в сільськогосподарських підприємствах Львівщини.

Як уже йшлося вище площа посіву є екстенсивним чинником формування обсягів виробництва картоплі. Екстенсивний характер даного чинника поглиблюється обмеженістю земельних ресурсів, залежністю від ґрунтово-кліматичних умов та необхідністю дотримання сівозміни. При певній обмеженості площ посіву картоплі рушійною силою, яка безпосередньо впливає на збільшення обсягів її виробництва та й виробництва продукції рослинництва загалом, є підвищення урожайності.

Інтенсивний характер урожайності як фактору виробництва обумовлений тим, що за умови використання сучасних технологій вирощування картоплі, своєчасного виконання усіх технологічних операцій можна досягти зростання валового виробництва картоплі навіть при сталих площах. Урожайність картоплі це показник який вказує на вихід продукції з 1 га площі та характеризує технологічну ефективність картоплярства.

Зазначимо, що вже попередній аналіз умов господарювання сільськогосподарських підприємств та площ посіву картоплі дає певні підстави стверджувати про позитивні тенденції урожайності картоплі.

Таблиця 2.5. - Порівняльний аналіз динаміки урожайності картоплі в сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Роки	Урожайність картоплі в сільськогосподарських підприємствах			
	ц/га	у % до господарств населення	у % до середньої по області	у % до середньої по Україні
2011	227	120,7	120,1	135,1
2012	219	116,5	115,9	136,0
2013	232	140,6	139,8	145,0
2014	287	162,1	159,4	163,1
2015	235	138,2	136,6	146,0
2016	230	134,5	133,7	138,6
2017	265	149,7	148,0	157,7
2018	282	158,4	156,7	164,9
2019	297	180,0	177,8	191,6
2020	264	158,1	156,2	168,2
2021	343	199,4	194,9	206,6
2022	322	176,9	174,1	185,1

Аналізуючи урожайність картоплі сільськогосподарських підприємствах Львівщини, слід відмітити, що вона порівняно висока. При тому, цей основний показник технологічної ефективності протягом останніх років демонстрував чітку тенденцію до зростання. Так, у 2021 році сільськогосподарським підприємствам області вдалось досягнути найвищого рівня урожайності 343 ц/га, що було на 79 ц/га або на 30,0% більше порівняно з попереднім 2020 роком. А якщо досліджувати динаміку урожайності картоплі за останні десять років, то абсолютний приріст показника склав 116 ц/га, а базисний темп зростання – 151,1%.

У 2022 році урожайність картоплі в підприємницькому секторі зменшилась порівняно із попереднім роком на 21 ц/га або на 6,1%. Проте, вона була значно вищою ніж рівень урожайності картоплі досягнутий господарствами населення. Через переважання господарств населення у картоплярському бізнесі Львівської області середня урожайність по області

певною мірою корелює із рівнем урожайності в даній категорії виробників. Тому, порівняльний аналіз урожайності картоплі досягнутої сільськогосподарськими підприємствами показав, що рівень даного показника у 2022 році на 74,1% перевищував рівень середньої урожайності по Львівській області, та на 85,1% перевищував середню урожайність картоплі в Україні.

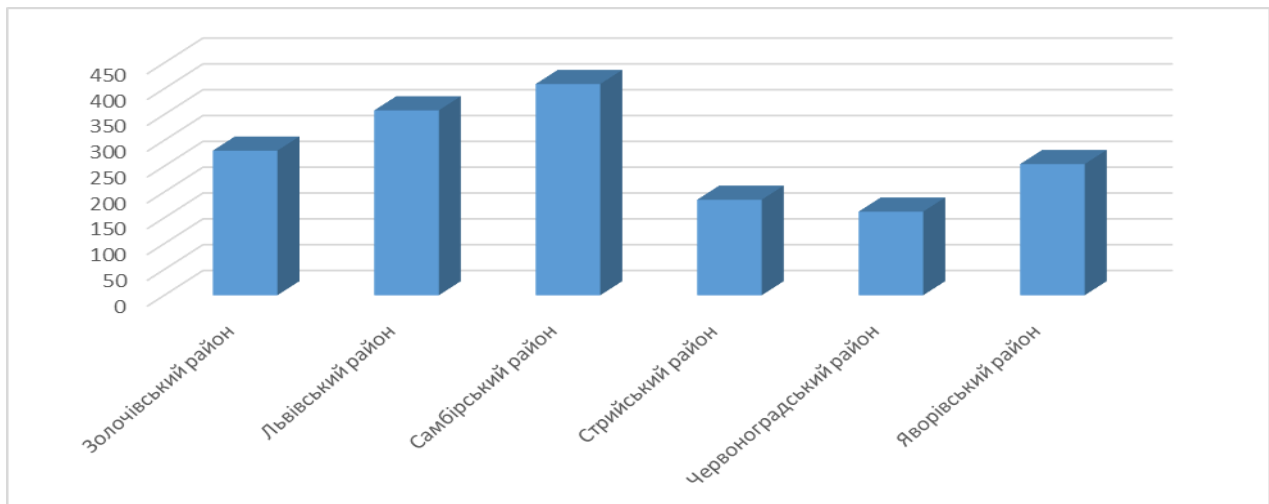

Рис.2.8. Урожайність картоплі в сільськогосподарських підприємствах в розрізі районів, 2021 р.

Аналіз урожайності картоплі в сільськогосподарських підприємствах в розрізі районів Львівської області показав, що найвищі рівні урожайності вдалось досягнути підприємствам Самбірського району (409 ц/га). Другим за рівнем урожайності картоплі є Львівський район (358 ц/га) – лідер за обсягами площ під картоплею та обсягами її вирощування. У інших районах області урожайність картоплі в підприємствах була нижчою за середнє значення (343 ц/га), базою формування якого стали показники діяльності підприємств Львівського району.

Звісно, урожайність картоплі в сільськогосподарських підприємствах Львівщини наближається до передових значень, проте є ще резерви щодо її підвищення. Підвищення урожайності картоплі, як складової технологічної ефективності та чинника економічної ефективності виробництва, пов'язано з дією сукупності факторів, серед яких використання високопродуктивних сортів бульб картоплі, дотримання вимог щодо передпосівного обробітку насінєвого

матеріалу, якість та своєчасність виконання всіх польових робіт, внесення мінеральних та органічних добрив тощо.

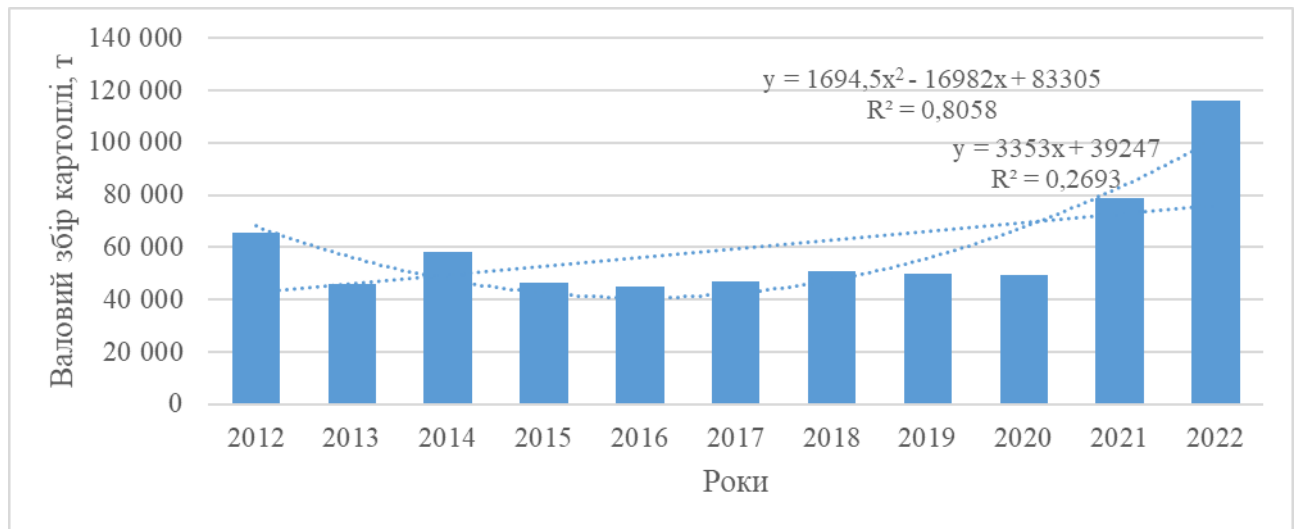

Рис.2.9. Аналіз динаміки валового збору картоплі в сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

Узагальнюючим показником виробництва картоплі в сільськогосподарських підприємствах є валовий збір. Аналіз його динаміки показує, що найкраще тенденцію зміни виробництва картоплі описує поліномінальне рівняння параболи. У 2021 – 2022 роках ми фіксуємо різке зростання валових зборів картоплі. Так, валовий збір картоплі у 2021 році зріс на 60,1% або на 29,8 тис.т, а у 2022 році аналогічний показник зріс на 46,8% або на 36,9 тис.т. Загальний абсолютний приріст обсягу виробництва картоплі в сільськогосподарських підприємствах за останні два роки склав 66,8 тис.т. При тому, загальний базисний темп зростання складав 235,8%, тобто обсяг вирощування картоплі зріс майже у 2,4 рази.

Для більш детального аналізу динаміки обсягів виробництва картоплі оцінимо вплив на його зміну основних факторів – площі посіву картоплі (Π) та її урожайності ($У$). При тому, площа посіву виступає кількісним фактором зміни виробництва, а урожайність – якісним фактором. Факторна модель взаємозв'язку площі картоплі та її урожайності із результативним показником валового збору картоплі описується рівнянням:

$$ВЗ = \Pi \cdot У \quad (2.1.)$$

При тому, відхилення валового збору картоплі в сільськогосподарських підприємствах за рахунок зміни площ під картоплею визначимо за формулою:

$$\Delta BЗ_{\Pi} = (\Pi_1 - \Pi_0) \cdot Y_0; \quad (2.2),$$

а відхилення обсягу виробництва за рахунок зміни урожайності картоплі за допомогою формули (2.3)

$$\Delta BЗ_y = (Y_1 - Y_0) \cdot \Pi_1, \quad (2.3)$$

де $\Delta BЗ_{\Pi}$, $\Delta BЗ_y$ – відхилення валового збору картоплі сільськогосподарських підприємств за рахунок зміни відповідно посівної площі та урожайності картоплі; а Π_0 і Π_1 – площі під картоплею у базисному і звітному році; Y_0 і Y_1 – урожайність у базисному і звітному році.

Таблиця 2.6. - Визначення впливу факторів на відхилення валового збору картоплі в сільськогосподарських підприємствах

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+ –) 2022 р від:	
				2020 р.	2021 р.
Урожайність картоплі, ц	263,5	342,7	321,7	58,2	-21,0
Площа посіву, тис. га	1,9	2,3	3,6	1,7	1,3
Валовий збір, тис. ц	491,4	789,2	1159,0	667,6	369,8
Відхилення валового збору за рахунок, ц.: урожайності	X	X	X	209,6	-75,8
площі посіву	X	X	X	458,0	445,5

Факторний аналіз виробництва картоплі показав (таблиця 2.6.), що обсяг виробництва картоплі в сільськогосподарських підприємствах у 2022 році порівняно із 2020 роком збільшився в основному за рахунок збільшення площ посіву на 1,7 тис.га. А саме за рахунок цього фактору валовий збір картоплі зріс на 45,8 тис.т. Іншим чинником який позитивно вплинув на нарощування виробництва картоплі в підприємницькому секторі Львівщини стало зростання урожайності на 58,2 ц/га, яке привело до збільшення валових зборів на 21,0 тис.т.

Отже, факторний аналіз зміни обсягів виробництва картоплі в

сільськогосподарських підприємствах показав, що вплив площ посіву на його зміну у 2022 році порівняно із 2020 роком складає 68,6%, а відповідно 31,4% зміни припадає на підвищення урожайності.

Щодо причин зміни валового збору картоплі 2022 року порівняно із 2021 роком, то його зростання на 37,0 тис.т. було спричинене зростанням площ під картоплею на 1,3 тис.га, за рахунок якої валовий збір зріс на 44,6 тис.т, а зменшення урожайності на 21,0 ц/га призвело до скорочення виробництва картоплі на 44,6 тис. т.

Беручи до уваги важливість інтенсифікації розвитку картоплярства не лише в сільськогосподарських підприємствах, а в цілому по регіону та країні, саме підвищення урожайності картоплі, є одним з найважливіших чинників збільшення обсягів валового виробництва картоплі.

2.3. Оцінка впливу організаційно-економічних чинників на ефективність картоплярства в сільськогосподарських підприємствах

Як уже йшлося вище, ефективність картоплярства це комплексне поняття, яке відображає індивідуальний та сукупний вплив різних чинників, результативність виробничої, збутової та організаційної діяльності. Як зазначає, М.М. Гуменюк, фактори впливу на ефективність як сільськогосподарського виробництва загалом, так і виробництва картоплі зокрема, мають не ізольовану дію, а системний вплив. Окрім того, чинники впливу на ефективність виробництва можуть комбінуватись різних варіаціях, утворюючи різноманітні факторні моделі. [10, с.90] Інколи сукупна дія певних чинників може мати синергетичний ефект. Власне колегіальна взаємодія сукупності чинників і визначає рівень ефективності виробництва картоплі, а також вказує на можливість простого або розширеного відтворення в картоплярстві.

Одним із основних факторів ефективності картоплярства в сільськогосподарських підприємствах є собівартість картоплі. Всяка діяльність суб'єкта підприємництва, в тому числі і виробництво картоплі, передбачає витрати трудових, матеріальних та інших ресурсів. Економічний зміст

собівартості як чинника ефективності виробництва, власне, проявляється в тому, що даний показник сумує, вираженні у вартісному вимірі, затрати трудових, земельних, матеріально-технічних та фінансових ресурсів щодо виробництва та реалізації картоплі. Говорячи про собівартість як чинник ефективності виробництва слід звернути увагу, що прийнято розрізняти виробничу собівартість, яка власне акумулює усі витрати понесені на виробництво картоплі та собівартість одиниці продукції, яка є індикатором ефективності виробництва. Зазначимо, собівартість 1 ц картоплі як індикатор її економічної ефективності впливає на конкурентоспроможність картоплі та формує конкурентні переваги виробників картоплі. Окрім того, на основі собівартості визначається прибуток та інші фінансові результати виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств – виробників картоплі.

Як зазначають В.М. Гончаров, Н.В. Касьянова, Н.В. Вецепура та інші, в сучасних ринкових умовах особливої актуальності набуває питання не так визначення обсягу виробничих витрат, як управління цими витратами в умовах жорсткої конкуренції, а також визнання доцільності здійснення витрат для досягнення необхідної прибутковості [8, с.78].

В нинішніх умовах зростання витрат виробництва є апріорі неминучим фактом, пов'язаним із здорожчанням усіх виробничих компонентів. Зростання валютного курсу та ускладнення логістики призвело до зростання цін на матеріально-технічні ресурси картоплярства (пальне, насінневий матеріал, мінеральні добрива, засоби захисту рослин, активатори росту тощо).

Аналізуючи витрати на виробництво картоплі, особливу увагу, крім загальної суми виробничих витрат, слід приділити витратам з розрахунку на один гектар площ під картоплею, структурі витрат за основними статтями, а також собівартості 1 ц картоплі. Важливим показником, який свідчить про рівень інтенсивності картоплярства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області є розмір виробничих витрат з розрахунку на одиницю посівної площі картоплі. І.Б. Яців, наголошує, що зростання витрат виробництва на 1 га слід вважати позитивним явищем, тому що воно свідчить

про покращання ресурсного забезпечення галузі, що є необхідною умовою її розвитку. Водночас для забезпечення позитивного ефекту, динаміка зростання витрат на 1 га не повинна перевищувати темпи зростання урожайності картоплі [38, с.127].

Таблиця 2.7. - Динаміка витрат виробництва та собівартості картоплі в сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2020 р. у % до	
				2018 р.	2019 р.
Витрати на виробництво картоплі, тис. грн.	106040,2	110372,1	99431	93,8	90,1
в т.ч. на 1 га, грн.	75033,74	81184,68	67746,19	90,3	83,4
Собівартість 1 ц, грн.	265,80	273,70	257,10	96,7	93,9
Частка витрат на картоплю в загальних витратах підприємств, %	1,0	0,9	0,8	-0,2	-0,1

Результати аналізу динаміки показників витрат виробництва та собівартості картоплі, представлені у таблиці 2.7., свідчать, що їх зміна за досліджуваний період не відзначається суттєвою суперечливістю. Так, зважаючи на зменшення витрат на одиницю площі, собівартість 1 ц картоплі зменшується. Нажаль даних про витрати сільськогосподарських підприємств на вирощування картоплі у 2021 та 2022 роках немає.

Виходячи з даних Державної служби статистики України, протягом 2018-2020 років витрати сільськогосподарських підприємств на виробництво картоплі зменшились на 6,2% або 6609,2 тис.грн. Такі тенденції мають викликати занепокоєння, оскільки вказують на згорання виробництва. Особливо це стосується витрат на 1 га посіву картоплі, зменшення яких, незважаючи на об'єктивну дію інфляційних факторів, вказує на зниження рівня інтенсифікації виробництва. Однак, у конкретному випадку не все так однозначно. Однією з найімовірніших причин зменшення витрат картоплярства є те, що відповідно до чинного законодавства, підприємства подають звітність про основні показники діяльності за місцем юридичної реєстрації підприємства. Тобто, якщо сільськогосподарське підприємство з вирощує картоплю у

Львівській області, проте зареєстроване у іншому регіоні, то суми витрат на виробництво картоплі будуть акумульовані в регіоні юридичної реєстрації. Протягом аналізованого періоду відбулась власне трансформація картоплярства у Львівській області. А саме, один з найбільших виробників картоплі ТзОВ «Агро ЛВ Лімітед» увійшов до «Контінентал Фармерз Груп», місце реєстрації якої є Тернопільська область. Мабуть це є також причиною зменшення частки витрат на картоплю з загальних витратах сільськогосподарських підприємств Львівщини, незважаючи на зростання посівних площ.

Як наслідок, собівартість 1 ц картоплі в 2020 році була нижчою порівняно із 2018 роком на 5,3 %, а порівняно із попереднім роком меншою на 6,1%. Таким чином, здійснювані сільськогосподарськими підприємствами Львівської області витрати виявляються цілком оправдані. Позаяк тенденція до постійного росту собівартості картоплі є неприйнятною для тих підприємств, які прагнуть застосовувати прогресивні технології та методи ведення аграрного бізнесу. Завдяки зниженню собівартості виробники картоплі Львівщини одержали певні конкурентні переваги на внутрішньому ринку. Собівартість картоплі виробленої сільськогосподарськими підприємствами області була на 61,7 грн меншою порівняно із середньою по Україні (318,8 грн/ц).

Що стосується структури собівартості картоплі, то традиційно для сільськогосподарських підприємств Львівщини, найбільша частка витрат припадає на прямі матеріальні витрати (66,9%), яка у 2020 році порівняно з 2018 роком збільшилася на 1,6 відсоткових пункти, отже, матеріаломісткість картоплі збільшилась, попри те, що абсолютне значення матеріальних витрат на вирощування картоплі зменшилось на 4,0% або 2767,3 тис.грн.

Серед матеріальних витрат найбільша частка припадає на насінневий матеріал (32,4%), що вказує на те, що сільськогосподарські підприємства намагаються використовувати якісний насінневий матеріал. Зазначимо, що порівняно із 2018 роком, витрати понесені виробниками картоплі на насіння та посадковий матеріал зросли на 3457,6 тис.грн або на 12,0%, а їх частка в структурі собівартості картоплі зросла на 5,3 відсоткових пункта.

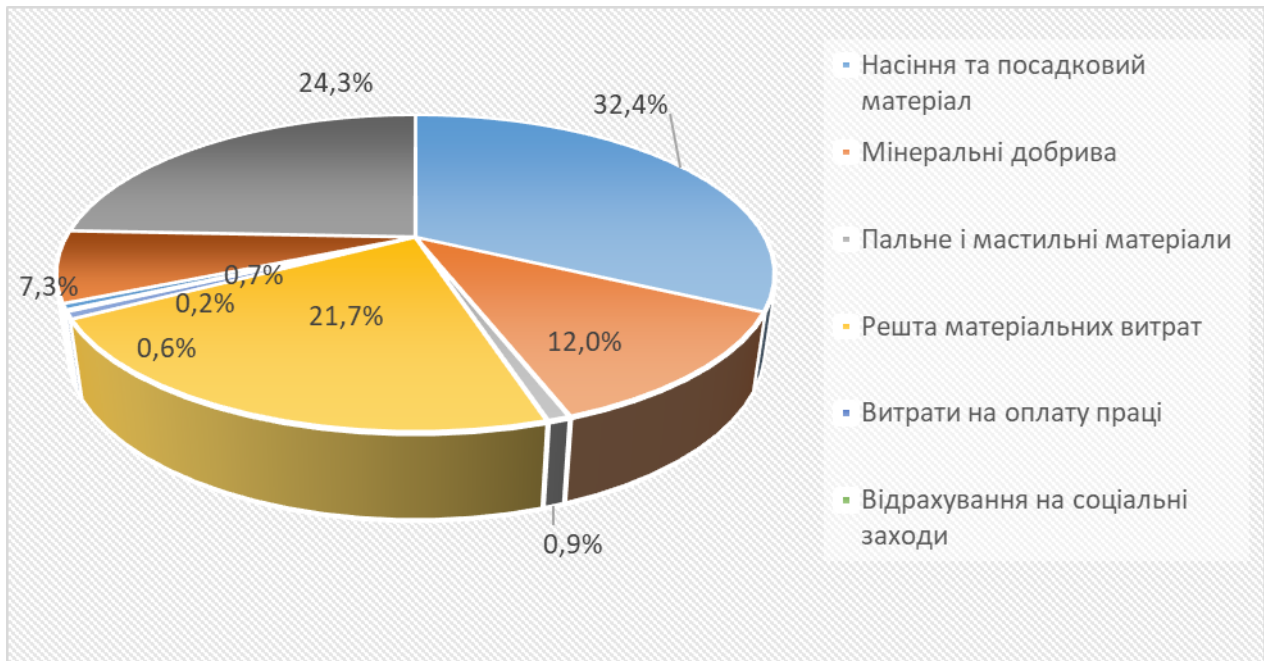

Рис.2.10. Структура собівартості картоплі у сільськогосподарських підприємствах Львівської області, 2020 р

Порівняно велику частку займають решта матеріальних витрат, куди відносять витрати на засоби захисту рослин, прискорювачі росту та інші отрутохімікати. Даний факт, поруч із зростанням на третину витрат на мінеральні добрива, засвідчує намагання сільськогосподарських підприємств Львівщини дотримуватись інтенсивних технологій вирощування картоплі. Питома вага витрат на мінеральні добрива у структурі витрат на виробництво картоплі становила в 2020 році 12,0%, що на 2,9 в.п. більше порівняно з попереднім роком, та на 3,6 в.п. більше із 2018 роком.

До 2018 року на пальне та мастильні матеріали припадало близько 7,0% усіх виробничих витрат у картоплярстві, однак у 2020 році частка витрат на нафтопродукти у собівартості картоплі зменшилась до 1,0%. Разом з тим, ми фіксуємо різке зменшення прямих витрат на оплату праці аж на 8480,4 тис.грн, а питомої ваги даної статті в структурі витрат – на 8,0 відсоткових пункта. Якби така тенденція супроводжувалась зростанням витрат на оплату послуг сторонніх організацій, то таке скорочення витрат на пальне та оплату праці було б зрозумілим. Однак, наразі витрати на оплату праці сторонніх організацій

також зменшились більше ніж у два рази, як і їх питома вага у витратах картоплярства.

Підсумовуючи аналіз собівартості картоплі як чинника формування ефективності її виробництва, зазначимо, що незважаючи на постійне здорожчання виробничих ресурсів, сільськогосподарським підприємствам Львівщини вдалось досягнути мінімального рівня собівартості одиниці продукції та забезпечити собі тим певні конкурентні переваги. Однак, реалізація даних переваг здійснюється в процесі просування готової продукції та продажу картоплі на ринку.

Важливими чинниками, які формує економічну ефективність картоплярства є обсяг реалізації картоплі та рівень її товарності. Річ у тім, що не вся картопля вироблена протягом року реалізовується підприємствами. Картопля може використовуватись як садильний матеріал, може використовуватись як корм для тварин тощо. Окрім того, сільськогосподарські підприємства не завжди реалізують вирощену картоплю у звітному році. Особливо це стосується підприємств, які мають зберігальні потужності та притримують продаж продукції в очікуванні пікових цін. Часто у балансі картоплі в сільськогосподарських підприємствах є залишки на початок року (нереалізована продукція минулого урожаю) та залишки на кінець року (нереалізована продукція урожаю поточного року).

Таблиця 2.8. - Аналіз балансу картоплі в сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Показники балансу картоплі, тис.т.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. у % до 2019 р.
Залишок на початок року	31,2	23,7	27,1	86,9
Вироблено	50,0	49,1	78,9	157,8
Куплено	0,4	0,9	0,3	75,0
Використано на посів	4,7	6,0	7,0	148,9
Використано на корм	0,0	0,8	0,8	*
Реалізовано	53,1	39,4	46,2	87,0
Втрати при зберіганні	0,1	0,4	0,0	0,0
Залишок на кінець року	23,7	27,1	52,3	220,7

Як показує таблиця 2.8. у 2021 році сільськогосподарські підприємства продали лише третину виробленої у звітному році картоплі. Як наслідок, залишок на кінець року був майже ніж у 2,2 рази більший порівняно із 2019 роком. Відмітимо також зростання власної картоплі використаної на посів на зменшення її закупівлі, власне, в тих же цілях. Обсяг реалізації картоплі у 2021 році зменшився порівняно із 2019 роком на 6,9 тис.т. або на 13,0%, а порівняно із попереднім 2020 роком зріс на 6,8 тис.т або на 17,3%.

Якщо розглядати більш ширшу динаміку обсягів реалізації картоплі сільськогосподарськими підприємствами Львівщини, то рис.2.11 показує, що останні десять років даний показник зменшився. Найбільш критичними були власне 2016-2017 роки, коли реалізовувалась картопля неурожайних 2015-2016 років.

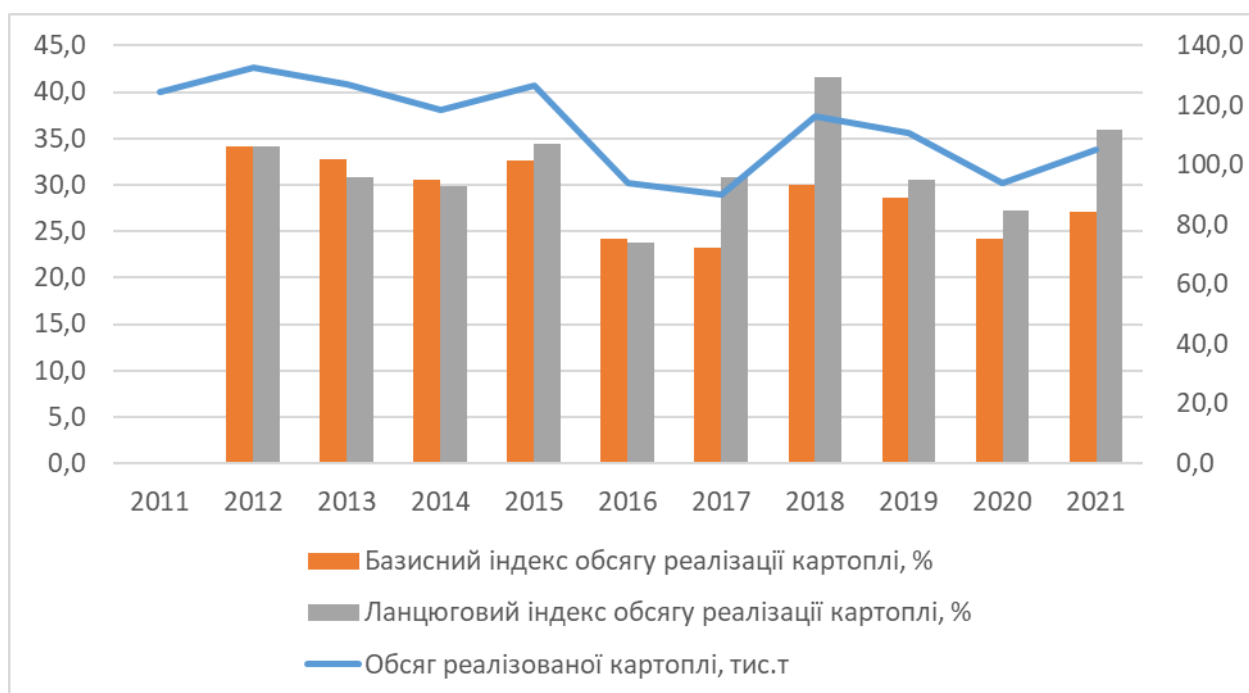

Рис.2.11. Динаміка обсягу реалізації картоплі сільськогосподарськими підприємствами Львівської області.

Одним із ключових чинників, який визначає ефективність картоплярства є ціна реалізації картоплі. Даний показник, з однієї сторони, є результатом ринкової кон'юнктури, а з іншої характеристикою якості картоплі, та одним із критеріїв конкурентоспроможності виробників картоплі. Ціна картоплі значною

мірою залежить від періоду її реалізації. Так, ціна картоплі з поля буде найнижчою, а ціна картоплі реалізованої весною – найвищою. Високою ціною характеризується калібрована картопля, сортова насіннева картопля.

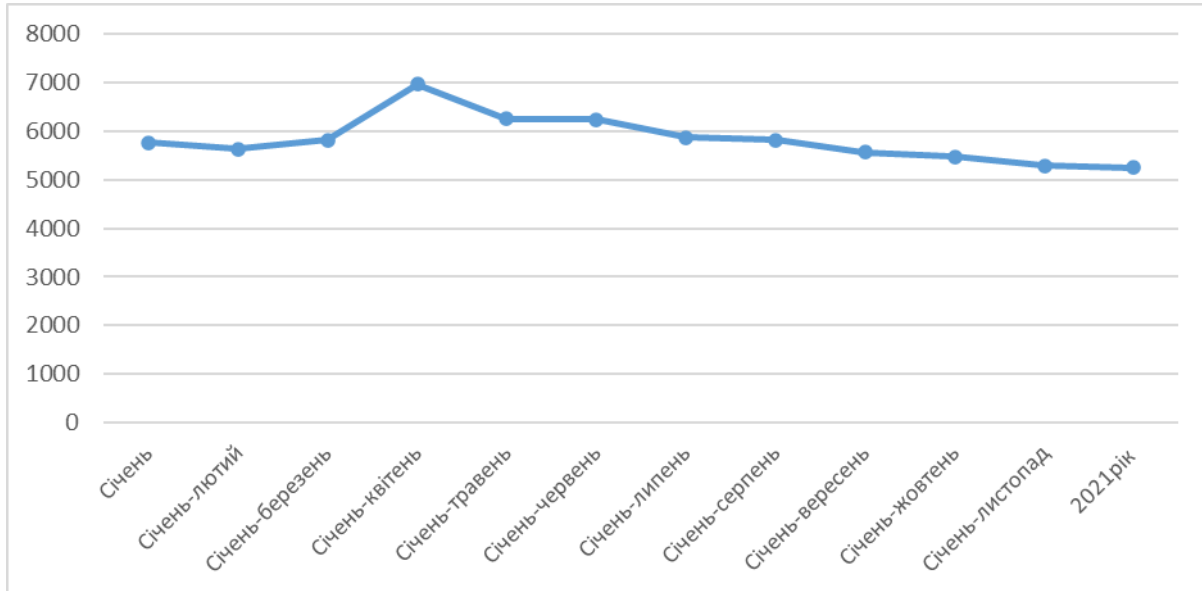

Рис.2.12. Сезонні коливання ціни на картоплю реалізовану підприємствами Львівської області у 2021 році, грн/т

Протягом 2019-2021 років середня ціна реалізації картоплі в сільськогосподарських підприємствах мала негативну тенденцію до зменшення. Так, порівняно із 2019 роком ціна 1 т картоплі зменшилась на 626,4 грн. або на 10,3%, а порівняно з попереднім 2020 роком – зменшилась на 67,2 грн або на 1,3%. Відмітимо, що 2019 рік для сільськогосподарських підприємств області був рекордним за ціною реалізації картоплі. Тому, якщо порівнювати середню ціну картоплі 2021 року із аналогічним показником 2018 року, то ми побачимо абсолютне зростання ціни на 1526,8 грн при темпі приросту 41,1%.

Факторний аналіз виручки від реалізації картоплі сільськогосподарськими підприємствами показав, що у 2021 році обсяг грошових надходжень від реалізації картоплі зріс порівняно з 2018 роком на 75,4 млн.грн, а порівняно з попереднім 2020 роком – на 33,0 млн.грн. Проте, в порівнянні з 2019 роком виручка від реалізації картоплі зменшилась на 69,4 млн.грн.

Серед чинників формування виручки від реалізації відмітимо позитивний вплив на зміну даного показника нарощування виробництва картоплі. Так, збільшення валового збору картоплі у 2021 році на 28,2 тис.т порівняно з 2018 роком зумовило зростання виручки від реалізації картоплі на 92,9 млн.грн. А в порівнянні із 2020 роком за рахунок зміни обсягу виробництва виручка зросла на 127,0 млн. грн.

Позитивний вплив зміни валового збору картоплі на динаміку виручки сільськогосподарських підприємств від реалізації картоплі нівелювала негативна зміна рівня товарності. Так, зменшення рівня товарності картоплі на 30,0 в.п. порівняно з 2018 роком призвело до зменшення виручки на 88,0 млн.грн. Відхилення виручки від реалізації картоплі за рахунок зміни рівня товарності у 2021 році порівняно з 2019 роком становило 220,7 млн.грн, а порівняно з 2020 роком – 90,9 млн.грн.

Таблиця 2.9. - Вплив факторів на відхилення виручки від реалізації картоплі в сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Показник	2018 р.	2019 р.	2020 р	2021 р	Відхилення 2021р. до (+/-)		
					2018 р	2019 р	2020 р.
Обсяг виробництва картоплі, тис.т	50,7	50	49,1	78,9	28,2	28,9	29,8
Рівень товарності, %	88,6	106,2	80,2	58,6	-30,0	-47,6	-21,7
Середня ціна реалізації 1 т, грн.	3716,6	5869,8	5310,6	5243,4	1526,8	-626,4	-67,2
Виручка від реалізації картоплі, млн. грн.	166,9	311,7	209,2	242,2	75,4	-69,4	33,0
Зміна виручки від реалізації картоплі, млн. грн., за рахунок зміни:							
обсягу реалізації	x	x	x	x	92,9	180,1	127,0
рівня товарності	x	x	x	x	-88,0	-220,7	-90,9
ціни	x	x	x	x	70,5	-28,9	-3,1

Що стосується ціни реалізації картоплі, то цей чинник мав позитивний вплив на зміну виручки порівняно з 2018 роком, однак порівняно з 2019 та 2020 роками вплив ціни на зміну виручки мав негативний вектор. Так, зменшення середньої ціни у 2021 році порівняно з попереднім 2020 роком на 67,2 грн/т,

зумовило скорочення обсягу грошових надходжень від реалізації на 3,1 млн грн.. Таким чином, резерви щодо підвищення ефективності картоплярства слід шукати у збільшенні рівня товарності картоплі та пошуку більш вигідних каналів її реалізації.

Кінцевим показником ефективності виробництва будь-якої продукції є рівень її рентабельності. Даний показник характеризує співвідношення прибутку від реалізації картоплі до її повної собівартості. Рентабельність продукції з однієї сторони є індикатором ефективності її виробництва, а з іншої складний економічний показник, який формується під впливом ціни та собівартості продукції. Що стосується рентабельності картоплі в сільськогосподарських підприємствах Львівщини, то її динаміка в принципі повторювала загальноукраїнські тенденції.

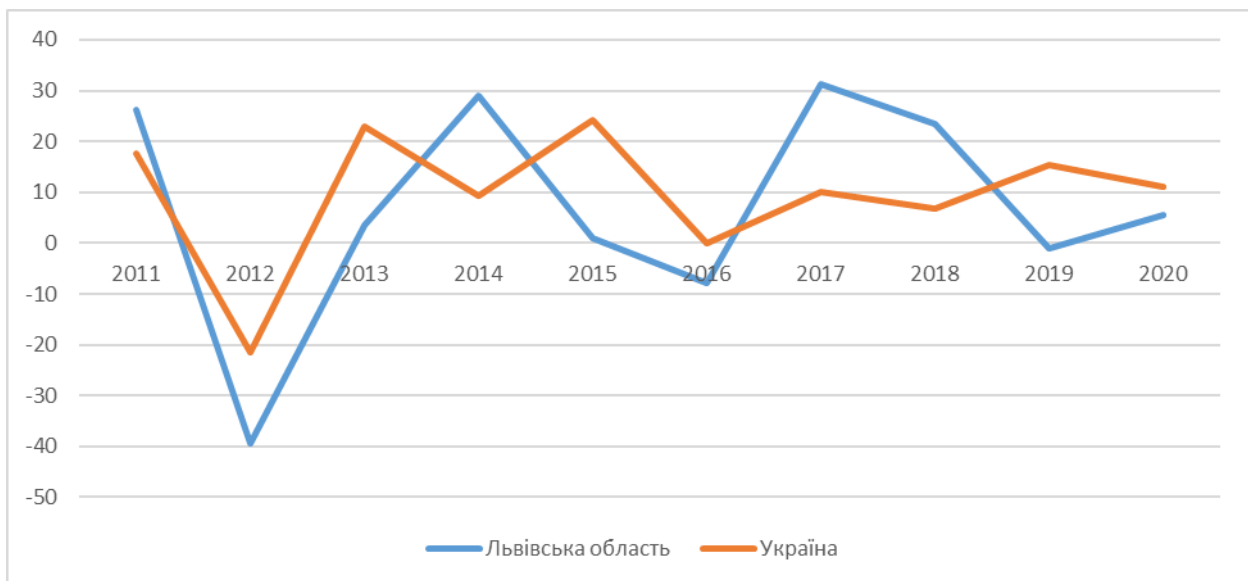

Рис.2.13. Динаміка рентабельності картоплі в сільськогосподарських підприємствах, %

Незважаючи на високу ціну реалізації картоплі в 2019 році, рентабельність її виробництва в даному році була негативною (-1,1%). Натомість у 2020 році незважаючи на зменшення реалізаційної ціни сільськогосподарським підприємствам завдяки зменшенню собівартості виробництва, вдалось досягнути позитивних показників рентабельності картоплі (5,6%). Значення рівня рентабельності картоплі у 2021 році свідчить,

що підприємства області одержали з однієї гривні витрат на вирощування картоплі 6 коп. прибутку. Такий показник є надто малим, і не може забезпечити розширене відтворення галузі картоплярства. Сільськогосподарським підприємствам Львівщини слід краще використовувати свої конкурентні переваги, нарощувати виробничі потужності, розвивати зберігальну інфраструктуру. Це дозволить картоплярству і надалі залишатися конкурентоздатною, прибутковою галуззю аграрного бізнесу.

Розділ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КАРТОПЛЯРСТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Оптимізація виробничої програми сільськогосподарських підприємств - виробників картоплі

Картоплярство як галузь сільськогосподарського підприємництва сьогодні знаходиться під значним тиском. З однієї сторони постійно зростають ціни на матеріально-технічні ресурси, що підвищує витрати на виробництво картоплі та її собівартість. З іншого боку, ціна на картоплю обмежується низьким платоспроможним попитом населення. Незважаючи на популярність картоплі та її місце в споживанні населення, кінцеві споживачі не готові платити за неї більше. Обмежує ціну на картоплю вироблену підприємствами і низька ціна картоплі вирощеної господарствами населення. Річ у тім, що господарства населення рідко обліковують витрати, а встановлюють ціну інтуїтивно виходячи з ринкової кон'юнктури. Значна частка господарств населення на ринку картоплі створює цінову конкуренцію, яку мають враховувати сільськогосподарські підприємства при окресленні перспектив подальшого розвитку. Така ситуація негативно впливає на маржу виробництва картоплі, яка в багатьох випадках і так є відносно низькою.

В умовах постійного зростання витрат, посиленого інфляційними процесами, для забезпечення сталих перспектив розвитку сільськогосподарські підприємства – виробники картоплі мають постійно оптимізувати виробничі процеси. Одним із інструментів оптимізації виробництва є оптимізація виробничої програми виробників картоплі, тобто їх виробничо-галузевої структури.

Виробнича програма в картоплярстві, за своїм змістом, це комплекс бізнес-процесів з виробництва картоплі, який у сукупності з процесами з виробництва інших видів продукції, дозволяє підприємствам найповніше використовувати земельні, трудові та матеріально-технічні ресурси, з метою одержання максимально можливого прибутку.

Зазначимо, що виробнича програма підприємств – виробників картоплі, визначається їх ресурсним потенціалом та договірними зобов'язаннями. Розмір ресурсів зазвичай відіграє роль обмежень, оскільки підприємство не може раціонально збільшити площі під картоплею не беручи до уваги загальну площу свого землекористування. Площі під картоплею обмежуються також науково обґрунтованими нормами сівозміни, згідно з якими площа картоплі не може бути більше 25% загальної площі посівів. Вагомим обмеженням виробничої програми картоплярства є контрактні зобов'язання підприємств. Сьогодні умовах ринкового середовища ефективними є ті виробничі програми, які максимально реалізували продукцію з порівняно високою маржою прибутку, а не ті які виробили найбільше продукції. При формуванні виробничої програми вирощування картоплі, слід приділити особливу увагу як найповнішому завантаженні виробничих потужностей, з метою зменшення умовно-постійних виробничих витрат з розрахунку на 1 ц картоплі.

Перефразовуючи думку М.Г. Бігдан та Ю.Ю. Карлик, оптимальна виробнича програма розвитку картоплярства, це такі параметри виробництва картоплі, які дозволяють підприємствам виконати їх договірні зобов'язання щодо реалізації картоплі, і при тому забезпечують максимально ефективне використання засобів виробництва та одержання максимально можливого рівня прибутку [3 с. 90].

Метою раціоналізації та оптимізації виробничої програми є інтеграція усієї сукупності різноманітних складових виробничого процесу в монолітну та високоприбуткову виробничу систему, всі деталі якої ретельно підібрані за усіма параметрами та аспектами їх функціонування [14].

Як зазначають Н.М. Горобець та І.А. Чорна, оптимальна виробнича програма дозволяє виробникам картоплі швидко реагувати на зміну ринкової кон'юнктури та приймати ефективні науково-обґрунтовані управлінські рішення щодо планування виробництва картоплі. Оптимізація виробничої програми картоплярства дозволяє раціональніше використовувати ресурси на

виробництво картоплі, і відповідно, отримувати максимальний прибуток, що є основним ефектом ведення бізнесу та його пріоритетним завданням [9, с.58].

Є декілька підходів до оптимізації виробничої програми в картоплярстві, які притаманні й іншим видам сільськогосподарського виробництва. Ці підходи різняться між собою вихідним етапом формування чи оптимізації виробничої програми. Так, формування чи оптимізація виробничої програми може спиратись на наявні в підприємства ресурси щодо виробництва картоплі. Таки підхід прийнято називати ресурсним. Його суть полягає у як найповнішому використанні наявних ресурсів. Існує інший підхід, коли виробнича програма формується на основі контрактних зобов'язань, а лише потім оцінюються наявні ресурси як інструмент виконання зобов'язань. При цьому підприємство не ставить перед собою ціль використати усі наявні для виробництва картоплі ресурси. Таким підхід до формування чи оптимізації виробничої програми прийнято називати маркетинговим або комерційним.

В умовах широкого використання стратегічних методів управління розвитком окремих галузей або підприємства цілком, використовують стратегічний підхід до формування чи оптимізації виробничої програми. Суть цього підходу полягає у тому, що метою оптимізації виробничої програми є не якнайповніше використання ресурсів чи виконання контрактів, а досягнення поставлених стратегічних цілей. Цільовий підхід передбачає окреслення цілей розвитку картоплярства в підприємстві, і на основі цих цілей коригування програми виробництва картоплі. Ці цілі як частина стратегії розвитку картоплярства мають мати чітко визначені строки досягнення. Наприклад, збільшення обсягів реалізації протягом 5 років, збільшення площ посіву картоплі, а отже і збільшення площ землекористування протягом 3 років.

Н.К. Дьяченко та В.В. Гусак зазначають, що незважаючи на спосіб формування виробничої програми сільськогосподарськими підприємствами, цей процес базуватись на певних принципах. Якщо ці принципи адаптувати до виробництва картоплі, то вони матимуть такий вигляд:

- Обсяг виробництва картоплі обґрунтовується на підставі ринкових досліджень попиту на неї в розрізі усіх видів споживачів (населення, оптова та роздрібна торгівля, заклади харчування, промислова переробка тощо).
- Натуральні та вартісні показники виробництва та реалізації картоплі мають бути узгоджені через плановий показник рівня товарності картоплі.
- План виробництва картоплі обумовлюється наявним ресурсним потенціалом підприємства, а також розрахунком оптимального рівня показників його виробничо-економічної діяльності загалом, та галузі картоплярства зокрема [13, с.63].

Виробнича програма картоплярства як основа здійснення виробничої діяльності в даній сфері відповідати основним вимогам технології вирощування картоплі, тобто базуватись на технологічній карті.

Технологічна карта вирощування картоплі – це основний документ технологічної документації підприємства, який містить інформацію про: технологію вирощування картоплі; розраховані на основі нормативних затрат матеріальних ресурсів та їх планової вартості основні матеріальні витрати підприємства в розрізі кожної технологічної операції; обсяги робіт та потребу в трудових ресурсах, визначений комплекс агротехнічних заходів та сукупність необхідної сільськогосподарської техніки тощо.

Виробнича програма має містити інформацію про кожний технологічний процес, про затрати ресурсів на кожному процесі та їх вартість. Основою для побудови та подальшої оптимізації виробничої програми є функціонально-вартісний аналіз виробництва.

Як метод системного дослідження функціонально-вартісний аналіз – це метод вивчення виробничої діяльності, який спрямований на забезпечення оптимального співвідношення між прибутком, тобто корисним ефектом, та витратами ресурсів на виробництво продукції [33, с. 444].

Сутність функціонально-вартісного аналізу виробництва картоплі полягає в тому, що усі елементи витрат та кожну технологічну операцію основних процесів, таких як підготовка бульб, підготовка ґрунту, сівба, догляд за посівами, внесення мінеральних добрив, збір та зберігання урожаю, аналізують з огляду на функції, які вони виконують та оцінки необхідності цих операцій для вирощування картоплі.

Застосування функціонально-вартісного аналізу дозволяє виробникам картоплі мінімізувати витрати, які не пов'язанні безпосередньо з виробництвом продукції та не дають належного економічного ефекту. Як зазначають Т.М. Кондрашова та О.Л. Засядько, застосування функціонально-вартісного аналізу дає змогу комплексно та всебічно проаналізувати поєднання всіх елементів виробничого процесу в картоплярстві, підпорядкувати показники розвитку картоплярства цілеспрямованому управлінню підприємством, раціональному використанні виробничих ресурсів задля одержання максимально можливого рівня прибутку та задоволення потреб кінцевого споживача [16, с. 42].

Отже, вдосконалення виробничої програми вирощування картоплі в сільськогосподарських підприємствах Львівської області, слід розпочати із оцінки якості та функціональної цінності готової продукції. Картопля як кінцевий готовий продукт має ряд характеристик, які власне визначають її функціональні цінності. Так, картопля вироблена сільськогосподарськими підприємствами Львівщини, зазвичай використовується як сировина для подальшого виробництва чіпсів та крохмалю. Для такого виробництва використовують висококрохмальні сорти із високим вмістом сухої речовини. Для такого використання картоплі особливе значення має калібрування готової продукції за розміром, а також особливі умови зберігання. Для тих підприємств, які вирощують споживчу картоплю вагомим є період її дозрівання. З метою запобігання накопичення технологічних процесів та ефективнішого використання технічних засобів, спеціалізованим господарствам

слід одночасно вирощувати швидкостигли, середньостиглі та пізньостиглі сорти картоплі.

Поєднання ранніх, середньостиглих та пізніх сортів дозволяє знизити ризику втрати урожайності через погодні умови, оскільки активна частина вегетаційного періоду картоплі в різних сортах припадатиме на різні часові відтинки. Окрім того, різні сорти картоплі по різному зберігаються. Зазвичай, ранні сорти зберігаються гірше, а пізні – призначенні на закладку на зиму і зберігаються краще.

Наприклад, оптимальним поєднанням сортів картоплі є використання для посадки декількох сортів картоплі вітчизняної та голландської селекції. А саме:

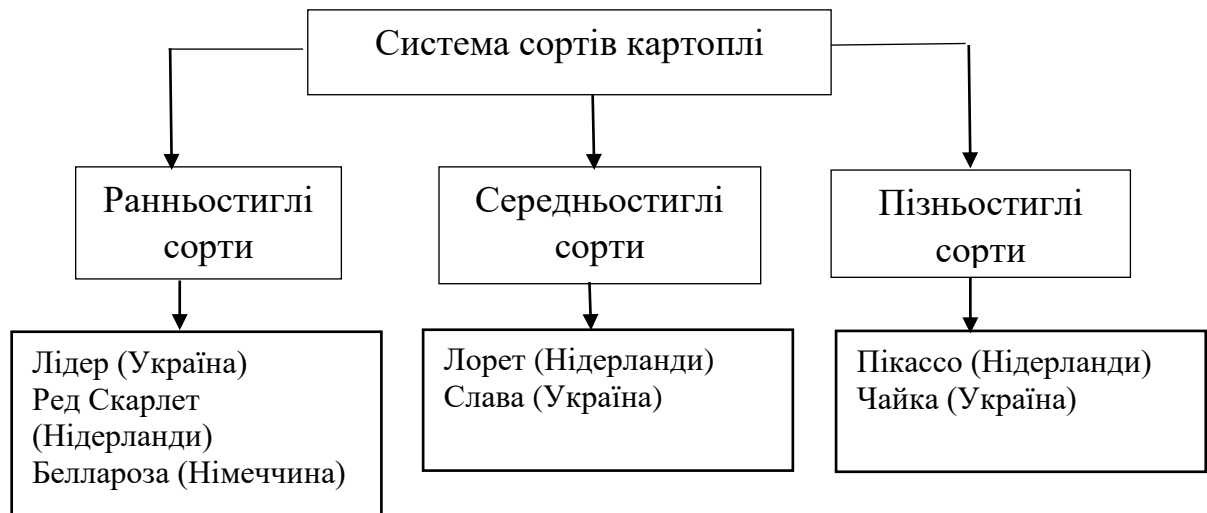

Рис.3.1. Оптимальне поєднання сортів картоплі.

Оптимізуючи виробничу програму картоплярства в сільськогосподарських підприємствах, слід звернути увагу на сортооновлення та сортозаміну. Як зазначають наукові дослідження, тривале вирощування картоплі одного сорту зумовлює зниження урожайності культури, зниження якісних характеристик картоплі, стійкості рослин до шкідників та хворіб. Сортооновлення як інструмент оптимізації виробничої програми – це періодична заміна насінневих бульб вдосконаленим насінневим матеріалом того самого сорту, але вищих репродукцій. На відміну від сортооновлення сортозаміна передбачає заміну самих сортів насінневого матеріалу. При тому,

ранні сорти слід замінювати ранніми сортами, а пізні – пізніми, тобто враховувати оптимальне співвідношення сортів за періодом дозрівання.

Важливим етапом технологічної карти вирощування картоплі, а отже і виробничої програми картоплярства є підготовка до садіння насінневих бульб (яровизація), яка передбачає прогрівання насінневого матеріалу або його пророщування різними способами. Прогрівання та пророщування картоплі прискорює сходження її посівів, цвітіння картоплі, формування ареалу бульб та їх визрівання.

Як зазначають науковці Інституту картоплярства та баштанництва Національної академії аграрних наук України, перелік прийомів передпосівної підготовки ґрунту для вирощування картоплі залежить від його якісних характеристик, від природно-кліматичних умов та розміщення площ посіву, а також від комплексу сільськогосподарських машин, які використовуються для підготовки ґрунту. Проте, основним базисом при плануванні даного процесу є розуміння того, що недостатня розробка важких ґрунтів при вирощуванні картоплі знижує водно-повітряний режим ґрунту, що в свою чергу, призводить до заминки сходів та погіршує бульбоутворення картоплі, знижує якісні характеристики картоплі [7, с.14].

При функціонально-вартісному аналізі процесу підготовки до садіння картоплі визначають: доцільність сортозаміни чи сортооновлення, доцільність передпосівної обробки бульб, оптимальні норми передпосівного підживлення ґрунту органічними добривами та їх вартість, найкращі терміни та способи підготовки ґрунту до садіння картоплі.

Визначаючи доцільність сортозаміни та сортооновлення порівнюють вартість насіння власного виробництва та закупівлі нового високопродуктивного насіння. Окрім того порівнюють фактичну продуктивність власного садильного матеріалу із ймовірною продуктивністю нових сортів або нових репродукцій вже задіяних сортів.

Визначаючи доцільність передпосівної обробки бульб картоплі (пророщення бульб) порівнюють витрати з ймовірними приростом урожаю або

навпаки з його втратами при нехтуванні цим виробничим процесом. При оцінці внесення органічних добрив порівнюють витрати на даний процес з ймовірним приростом урожайності картоплі за рахунок внесення органіки. Важливе значення мають терміни виконання польових робіт, тому визначають ймовірні терміни та можливості передпосівного обробітку власною технікою або орендованою технікою або здійснення цих операцій сторонніми організаціями. При тому аналізують витрати від використання власної техніки, витрати на оренду та обслуговування позиченої техніки та витрати на оплату послуг сторонніх організацій.

Одним із найважливіших процесом вирощування картоплі є її садіння, яке зазвичай здійснюють одночасно з внесенням мінеральних добрив. Практика виробництва картоплі в сільськогосподарських підприємствах Львівської області показує, що зазвичай непогані урожаї картоплі при сприятливих кліматичних умовах одержують вносячи лише органічні добрива. Однак, для підприємств, які прагнуть інтенсифікувати картоплярство та отримувати максимальні урожаї картоплі з 1 га, обов'язковим є збалансоване внесення мінеральних добрив. При тому, мінеральні добрива можуть вноситись під оранку або одночасно із садінням картоплі.

При функціонально-вартісному аналізі процесу внесення добрив під картоплю, слід порівняти вартість мінеральних добрив з розрахунку на 1 га із ймовірним приростом урожайності картоплі та прибутку з 1 га, які забезпечують конкретні види мінеральних добрив на конкретних типах ґрунтів. Відповідно до науково-обґрунтованих тез, мінеральні добрива суттєво впливають на підвищення урожайності картоплі лише на тих ґрунтах де є брак відповідних елементів. Через брак азоту в українських ґрунтах, найбільший вплив на урожайність картоплі мають саме азотні добрива. Саме цей компонент переважає в комплексних добривах, які вносяться під картоплю. Мінеральні добрива можуть вноситись комплексно або окремо за основними компонентами мінералів: азоту, фосфору та калію.

Що стосується садіння картоплі, то її, зазвичай, розпочинають відразу після підготовки ґрунту. Раннє висаджування бульб картоплі зумовлює ефективне засвоєння рослинами акумульованої в зимовий період ґрунтової вологи. Для садіння використовують спеціальну техніку, яка може причіпатись до тракторів або самостійно використовуватись.

Важливим завданням функціонально-вартісного аналізу є обґрунтування такого комплексу сільськогосподарських машин на базі конкретної марки трактора, які б забезпечували найменші витрати на 1 га посіву картоплі, найкраще були адаптовані до умов господарювання та вимагали мінімальних інвестицій. В цьому випадку вихідним питанням є вартість застосування власної техніки, яка включає витрати на оплату праці трактористів та інших працівників, які обслуговують техніку, витрати на паливно-мастильні матеріали, витрати на поточний ремонт та технічне обслуговування трактора та навісних машин. При оцінці доцільності використання власної техніки для вирощування картоплі аналізують рівень необхідних інвестицій та їх ймовірну окупність. Вартість використання власної техніки поруч із інвестиціями господарства порівнюють із витратами на оренду техніки та втратами від несвоєчасного оброблення площ при використанні орендованої техніки. Аналогічно розглядають варіант використання для здійснення механізованих робіт сторонніх організацій.

Важливим етапом виробничої програми в картоплярстві є догляд за насадженнями картоплі. На цьому етапі здійснюються дві важливі операції це формування за допомогою фрезерних культиваторів-гребнеутворювачів гребнів, внесення гербіцидів та захист рослин картоплі від хворіб та шкідників.

Зазначимо, що незважаючи на різновид технології вирощування, який застосовують окремі підприємства, гребнеутворення є одним із основних технологічних процесів поруч із садінням та збиранням бульб картоплі. Тому, при функціонально-вартісному аналізі не виникає питань щодо доцільності даного процесу, а здійснюється порівняльна характеристика витрат при виконанні його власними агрегатами, орендними чи користання послугами

сторонніх організацій. Відмітимо також, що вартість операції залежить від рельєфу картопляного поля та погодних умов.

Витратним виробничим процесом є внесення ґрунтових гербіцидів, яке здійснюється до появи пагонів картоплі. Даний процес за умови вчасного та достатнього за нормою виконання, забезпечує знищення до 90 % бур'янів. Інтенсивні технології вирощування картоплі передбачають оприскування рослин гербіцидами для боротьби з широколистяними та злаковими бур'янами, інсектицидами для боротьби з колорадським жуком та фунгіцидами для боротьби з фітофорозом, протруйниками та регуляторами росту. Аналізуючи можливості оптимізації витрат на даному виробничому процесі, вивчають закупівельні ціни на препарати, їх якісні характеристики, порівнюють витрати на захист рослин картоплі із втратами урожаю від шкідників, хворіб та бур'янів.

Ключовим етапом технології вирощування картоплі, який власне визначає технологічну ефективність виробничого процесу, є її збирання. Обираючи техніку для збирання порівнюють витрати при використанні різних модифікацій спеціальних картоплекопачів або картоплезбирального комбайну. Аналізують доцільність попереднього скошування бадилля за 7-12 днів до основного збору картоплі. За цей період картопля набирає ще 10% від питомої ваги, що доведено численними дослідженнями, твердішає та міцніє шкірка, що підвищує якість та схоронність урожаю картоплі.

Оскільки ціна картоплі залежить від її якості, то вагомим етапом є зберігання готової продукції. Перед закладкою картоплі на зберігання її сортують та фасують у сітки. На цьому етапі перед керівництвом стоїть глобальне питання реалізовувати картоплю з поля чи забезпечувати подальше зберігання. Відповідь на це питання дає порівняння витрат на зберігання картоплі протягом 6 місяців із приростом ціни у пікові місяці.

Кінцевим результатом функціонально-вартісного аналізу виробництва картоплі є визначення рівня умовно-постійних витрат та такого обсягу виробництва, при якому умовно-постійні витрати будуть мінімальними.

3.2. Вдосконалення маркетингових стратегій сільськогосподарських підприємств на ринку картоплі.

В сучасних умовах ринкового динамізму ефективність будь-якої діяльності визначається ефективністю процесу реалізації продукції. Перш за все, в результаті реалізації з'являється сам економічний ефект, якого тримаючи продукцію на складах не досягнеш. Виробництво продукції без її подальшої реалізації суперечить сутності та меті підприємницької діяльності, як в аграрному секторі, так і в економіці загалом.

Як влучно замітила О.М. Крупа, картоплярство України характеризується парадоксальним явищем, перевиробництвом продукції на фоні зростаючого імпорту картоплі. При тому, імпортується картопля як для споживання так і для переробки. Причиною такого негативного явища є невдала маркетингова діяльність щодо просування вітчизняної картоплі, ситуативна контрактація готової продукції, що призводить до гниття вирощеного урожаю на складах [17, с.109].

Зазначимо, що маркетингова діяльність, як в галузі картоплярства, так і в сільському господарстві загалом, є дійовий інструментарієм забезпечення швидкого та ефективного просування готової продукції (картоплі). Ефективність маркетингової діяльності проявляється у забезпеченні найбільш вигідного продажу продукції, з урахуванням контрактних зобов'язань, пошуку оптимальних термінів продажу картоплі, при яких максимальний дохід від реалізації забезпечуватиметься найменшими витратами на зберігання, транспортування та реалізацію.

З точки зору економічної теорії, кінцевим результатом виробництва є готова продукція, вартість якої визначається витратами виробництва (виробничою собівартістю). Перетворення готової продукції та товар відбувається в процесі її реалізації. Власне, відвантаження продукції покупцю є кінцевим етапом операційного циклу виробництва продукції, а надходження грошових коштів від реалізації продукції є кінцевим етапом фінансового циклу

підприємства. Ефективність виробництва продукції можна визначити лише тоді, коли вона реалізована. Готова продукція, яка зберігається на складах не виконує споживчої функції.

В сучасних ринкових умовах саме ринок і маркетинг регулюють розвиток економіки загалом та картоплярства зокрема. Ринкові процеси визначають, як вирішити три основні економічні проблеми аграрного підприємництва: що виробляти, як виробляти і для кого виробляти.

М.М. Ільчук та Л.Я. Здрібняк вказують на те, що через специфіку виробленої продукції, аграрний ринок як і ринок картоплі найбільш піддається впливу ринкової інфраструктури та найбільш вразливий з соціальної точки зору, бо цінова пропозиція обмежується платоспроможним попитом населення. [22, с.734]

Сучасний розвиток ринкових відносин та ринкової кон'юнктури зумовлює певні зрушення на аграрному ринку, на якому реалізують свою продукцію виробники картоплі. А саме, фокусування картоплярства на задоволенні споживчих потреб населення та потреб картоплепереробної промисловості стимулює виробників більше дбати про якість картоплі, звертати увагу на її зберігання, калібрування, фасування тощо. Оскільки сучасна економіка переорієнтувалась з виробництва на збут, то ринок також трансформувалася з ринку виробника (продавця) на ринок покупця (споживача).

Загалом слід констатувати, що ринок картоплі в Україні надмірно розпорошеним. При цьому, така ситуація характерна як для пропозиції картоплі (пропозиція картоплі формується великою кількістю дрібних виробників та господарств населення), так і для попиту картоплі (відсутність оптових покупців, як посередницької ланки та переважання прямих поставок від виробника до споживача).

У нинішніх економічних реаліях маркетингова діяльність виробників картоплі зосереджена на постійному пошуку вигідних каналів реалізації картоплі, пошуку постійних клієнтів, які забезпечать належний збут картоплі.

Сільськогосподарським підприємствам, які вирощують картоплю з порівняно невеликих масштабів важко підготувати великі партії картоплі високої якості для продажу за найкращою ціною, забезпечуючи при цьому безперервність поставок, просування продукції та прибутковість виробництва. Крім того, слабкою стороною сільськогосподарських підприємств є їх слабка конкурентна позиція у відносинах із покупцями щодо умов та ціни реалізації картоплі. Такий виробник зазвичай погоджується на умови, які диктують переробні підприємства чи торгові мережі. В Україні майже дуже слабо розвинута інфраструктура продовольчого ринку, до якого відноситься ринок картоплі. Функціонує декілька оптових ринків, майже немає аукціонних ринків та товарних бірж.

Для ефективного просування картоплі необхідні більш розвинені форми ринкових взаємовідносин. Перш за все це стосується вертикальної інтеграції картоплярства щодо комерційної або торгово-виробничої контрактації картоплі, виробленої сільськогосподарськими підприємствами, різними торговими компаніями або підприємствами переробної промисловості. З цією метою сільськогосподарські виробники можуть об'єднуватись в своєрідні маркетингові групи з метою зниження рівня фрагментації пропозиції картоплі через формування групової збутової пропозиції.

Специфіка розвитку картоплярства в Україні, а саме концентрація його виробництва в господарствах населення, підштовхує сільськогосподарські підприємства шукати шляхи можливої кооперації з господарствами населення в сфері картопляного маркетингу. Така кооперація може стосуватись організаційних функцій (сертифікації якості, контролю якості, пошуку покупців, правового супроводу укладання контрактів тощо) та інвестиційних функцій (будівництво картоплесховищ, закупівлі сортувальних та пакувальних ліній тощо) [18].

Напрями вдосконалення інституційної інфраструктури ринку картоплі в Україні представлені на рис.3.2.

Рис.3.2. Напрями вдосконалення інституційної інфраструктури ринку картоплі.

Зазначимо, що вдосконалення інституційної інфраструктури – це перш за все зовнішні чинники вдосконалення системи маркетингу на вітчизняному ринку картоплі. Основні заходи представлені нами повинні включатись в систему державної програми розвитку картоплярства та аграрного ринку.

Сільськогосподарські підприємства мають мало можливостей та інструментів щодо вдосконалення інституційної інфраструктури картопляного

ринку. Але вони активно б використовували можливості такої інфраструктури. Так, для виробників картоплі у Львівській області, розвиток товарних бірж та товарних аукціонів є важливим чинником зниження цінового та торгівельного ризику, а побудова системи моніторингу ринку картоплі – засобом одержання оперативної, достовірної інформації щодо ринкової кон'юнктури. Особливо це стосується дрібних та середніх виробників картоплі, які не можуть формувати власну маркетингову службу чи маркетинговий відділ.

Маркетингова стратегія як генеральний план просування картоплі на ринку, значною мірою відрізняється в залежності від розміру сільськогосподарського підприємства, його конкурентних позицій на ринку картоплі та проєктованими каналами розподілу картоплі.

Маркетингова стратегія виробників картоплі, як базова функціональна стратегія, є довгостроковим планом підприємства щодо формування сукупності конкурентних переваг на ринку картоплі, а також ефективне використання підприємством ринкових можливостей задля досягнення стратегічної місії та стратегічних цілей.

Процес формування маркетингових стратегій виробників картоплі має декілька особливостей, зумовлених специфікою виробничого процесу та своєрідністю організації аграрного маркетингу. Основною особливістю аграрного маркетингу є залежність процесу виробництва картоплі від дії природних законів та біологічних процесів, що створює певні перепони при формуванні товарних стратегій та плануванні обсягів продажу картоплі. Через залежність виробництва від тривалості вегетаційного періоду підприємство не може впливати на тривалість виробничого чи операційного циклу. Залежність від природо-кліматичних умов унеможливує здійснення декількох виробничих циклів протягом року. Просторовий характер вирощування картоплі встановлюють в межах площ землекористування ліміти для виробників картоплі щодо збільшення масштабу виробництва, що ускладнює реалізацію стратегії зростання. Через залежність урожайності від кліматичних умов виникає ризик недовиконання плану продажу картоплі та невиконання

контрактних зобов'язань. Оскільки картопля використовується як для готова для споживання продукція, так і як сировина для подальшої переробки, для її просування та формування маркетингової стратегії використовуються інструменти як споживчого так і промислового маркетингу.

Рис.3.3. Особливості формування маркетингової стратегії виробників картоплі.

Вдосконалення маркетингової стратегії просування картоплі на ринку повинно враховувати усі специфічні особливості. Так, специфіка картоплі, як сільськогосподарської продукції, обумовлює необхідність врахування при вдосконаленні маркетингової стратегії ймовірних втрат якісних характеристик картоплі, спричиненими біохімічними процесами чи захворюваннями (гниття, пліснява бульб тощо), а також приділення уваги бізнес-процесам щодо переміщення та зберігання картоплі, постійного порівняння витрат на зберігання з економічним ефектом від відтермінування реалізації картоплі.

Беручи до уваги гомогенічну природу картоплі, Я. Чотковський вказує на складність диференціації пропозиції конкретних підприємств на ринку. Тут, основна увага при формуванні чи вдосконаленні маркетингових стратегій має приділятися моніторингу попиту на картоплю, вивченню вимог та споживчих

запитів основних покупців. Картопля як товар на аграрному ринку може продаватись за двома основними каналами: як споживчий товар картопля реалізується через оптову чи роздрібну торгівлю, постачається закладам харчування, закладам розміщення, школам, лікарням, садочкам і т.д. для споживання у свіжому стані; як сировина для переробної промисловості картопля постачається для виробництва чіпсів, картопляного крохмалю, картоплі фрі і т.д.

Маркетингова стратегія виробників картоплі повинна виходити з того, для кого призначений готовий продукт. Якщо підприємство продає споживчу картоплю, то його маркетингова стратегія має базуватись на основних принципах споживчого маркетингу. Натомість для підприємств, які постачають картоплю переробним підприємствам, особливу увагу при формуванні та вдосконаленні маркетингової стратегії слід приділити інструментам промислового маркетингу [35, с.68].

Зазначимо, що значна частина картоплі виробленої сільськогосподарськими підприємствами реалізується в якості сировини для виробництва чіпсів. Тому, в своїй маркетинговій стратегії сільськогосподарські підприємства повинні прописувати використання інструментів промислового маркетингу, а саме індивідуальний підхід до покупця, побудова профілю основних покупців із вказанням основних вимог щодо якості картоплі, ємкості товарних партій, циклічності поставок тощо. Реклама як інструмент маркетингової стратегії має бути персоніфікована. Це можуть бути персоналізовані розсилки з ціновими пропозиціями, акціями, скидками, а також новими якісними характеристиками, новими сортами тощо. Метою таких розсилок є нагадування про товар підприємства і про підприємство як виробника та продавця картоплі.

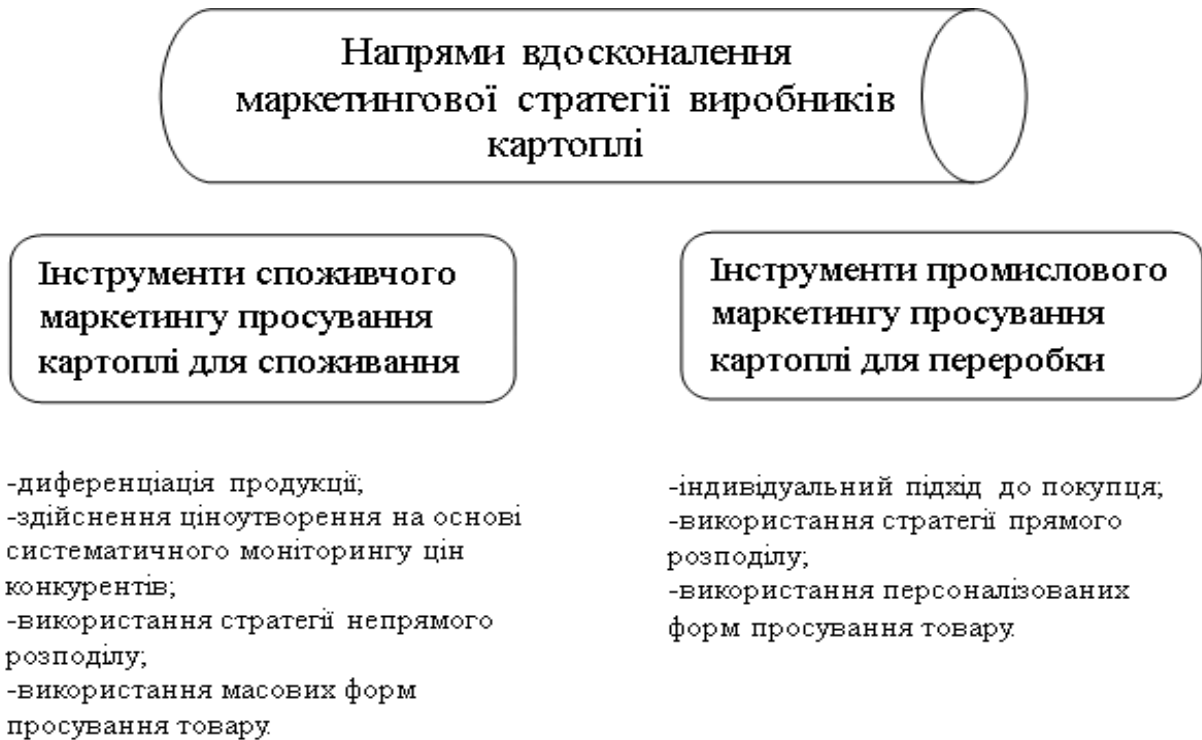

Рис.3.4. Напрями вдосконалення маркетингової стратегії виробників картоплі в залежності від каналу її розподілу.

Проте, з метою розширення ринку картоплі зусилля сільськогосподарських підприємств слід спрямовувати на завоювання та збільшення частки на ринку споживчої картоплі. Сільськогосподарські підприємства мають переконати населення, що картопля їх виробництва має кращі харчові характеристики, ніж картопля господарств населення; що їх продукція краще зберігається і підходить для зимових заготовок населення. Можливо це має бути промоція якості та екологічності, щоб розвіяти міф про те що картопля вирощена в підприємницькому секторі менш екологічно чиста. І найважливіше, маркетингова стратегія підприємств на споживчому ринку картоплі має передбачати зростання рівня доступності споживачам виробленої ними картоплі. Це можуть бути фірмові ятки на продуктових ринках в великих містах та районних центрах. Збільшувати впізнаваність своєї продукції через наявність продукції з маркуванням виробника у магазинах та супермаркетах.

Обговорюючи вдосконалення маркетингової стратегії виробників картоплі, окремо слід наголосити на інструментах просування насінневої

картоплі. Такі великі виробники як CFG позиціонують себе як виробники насіннєвого матеріалу високих рівнів репродукції. Маркетингова стратегія цього напрямку розподілу картоплі має поєднувати в собі інструменти як споживчого так і промислового маркетингу. Це і індивідуальні розсилки іншим підприємствам виробникам різного розміру та організаційних форм, це і реклама на сайтах товарів для городництва та садівництва, реклама в господарських, насінневих магазинах, господарських супермаркетах типу «Епіцентр» тощо.

Ключовим елементом вдосконалення маркетингової стратегії виробників картоплі є побудова торгової марки, торгового бренду. Інструменти маркетингової стратегії можуть бути спрямовані як на розширення впізнаваності як підприємства-виробника, так і сортів картоплі, або розробленої торгової марки картоплі.

Для того, щоб реклама споживчої картоплі була дієвою для сільськогосподарських підприємств, слід використовувати ряд методів передачі інформації. Реальними та дієвими методами просування картоплі можуть бути:

- підготовка ряду фахових рекламних публікацій у засобах масової інформації з метою розповсюдження знань про картоплю (її харчові та споживчі цінності, кулінарні рецепти з використанням картоплі, різноманітність сортів тощо),
- участь фахівців підприємства в радіо- та телепередачах, що поширюють знання про картоплю як цінний овоч,
- організація різноманітних заходів популяризації картопляних кулінарних традицій, які адресовані жителям міста.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

На основі проведеного дослідження стану та перспектив розвитку картоплярства у сільськогосподарських підприємствах Львівської області, можна зробити наступні висновки та пропозиції:

1. Розвиток картоплярства як сектору аграрного бізнесу відіграє важливу соціальну роль та має суспільне значення. Від сталого розвитку картоплярства залежить збалансованість харчового раціону звичайного українця, бо картопля складає основу його харчування. В період активних військових дій, роль та значення картоплі в харчуванні населення України значно зросла. Сьогодні картопля є одним із тих стратегічних продуктів, які разом із “дешевим” хлібом та молоком не дають пропасти з голоду найбільш вразливим верствам населення.

2. Специфікою галузі картоплярства є зосередженість виробництва картоплі у господарствах населення. Однак, беручи до уваги стратегічну важливість даного продукту та неможливість його вирощування на окремих територіях, сільськогосподарські підприємства мають активніше розвивати галузь картоплярства з метою забезпечення населення споживчою картоплею, а переробної промисловості сировиною.

3. Аналіз динаміки показників, які характеризують розміри галузі картоплярства у Львівській області та Україні показав, що площа посіву картоплі у Львівській області на відміну від загальноукраїнських тенденцій протягом 2018-2022 років зросла, хоча загалом по Україні зменшилась. У 2022 р. зменшився також обсяг виробництва картоплі в Україні. Причиною зменшення обсягів виробництва картоплі є окупація північних регіонів, традиційних лідерів галузі картоплярства, а також активні бойові дії та обстріли прикордонних районів. Що стосується виробництва картоплі у Львівській області, то валовий збір картоплі тут останніми роками має тенденцію до зростання. Як наслідок, питома вага області у загальному виробництві картоплі по країні у 2022 році рекордно зросла до рівня 8,8 %.

4. Аграрний сектор Львівщини, типово для західних областей України, довгий час характеризувався організаційною побудовою, де значну частку у виробництві сільськогосподарської продукції складали господарства населення. Протягом останніх десяти років частка сільськогосподарських підприємств у виробництві валової продукції постійно зростала, а в 2021 році склала більше половини (52,9%). Отже, значення сільськогосподарських підприємств у розвитку аграрного сектору Львівської області та її економіки невинно зростає.

5. Картоплярство не займає провідне місце серед галузей аграрного підприємництва Львівської області, оскільки середня виручка від реалізації картоплі складає 1,4% загального обсягу товарної продукції. Розмір валового збору картоплі в сільськогосподарських підприємствах Львівської області у 2022 році порівняно із 2020 роком збільшився 66,8 тис.т. При тому, загальний базисний темп зростання складав 235,8%, тобто обсяг вирощування картоплі зріс майже у 2,4 рази. Зростання обсягів виробництва відбулось в основному за рахунок збільшення площ посіву на 1,7 тис.га. А саме за рахунок цього фактору валовий збір картоплі зріс на 45,8 тис.т. Передусім позитивно на зміну обсягів виробництва картоплі в підприємницькому секторі Львівщини вплинуло збільшення майже у три рази площ під картоплею у Самбірському районі, а також подальший розвиток картоплярства в підприємствах Львівського району.

6. Іншим чинником який позитивно вплинув на нарощування виробництва картоплі в підприємницькому секторі Львівщини стало зростання урожайності на 58,2 ц/га, яке привело до збільшення валових зборів на 21,0 тис.т. Найвищі рівні урожайності вдалось досягнути підприємствам Самбірського району (409 ц/га). Другим за рівнем урожайності картоплі є Львівський район (358 ц/га) – лідер за обсягами площ під картоплею та обсягами її вирощування. У інших районах області урожайність картоплі в підприємствах була нижчою за середнє значення (343 ц/га), базою формування якого стали показники діяльності підприємств Львівського району.

7. Результати аналізу динаміки показників витрат виробництва та собівартості картоплі, свідчать, що їх зміна за досліджуваний період не відзначається суттєвою суперечливістю. Так, зважаючи на зменшення витрат на одиницю площі, собівартість 1 ц картоплі зменшується. Такі тенденції мають викликати занепокоєння, оскільки вказують на згортання виробництва. Особливо це стосується витрат на 1 га посіву картоплі, зменшення яких, незважаючи на об'єктивну дію інфляційних факторів, вказує на зниження рівня інтенсифікації виробництва. Найімовірнішою причиною зменшення витрат картоплярства є перереєстрація юридичної адреси деяких підприємств області в інших регіонах, куди і подавались дані про витрати на вирощування картоплі.

8. Що стосується структури собівартості картоплі, то традиційно для сільськогосподарських підприємств Львівщини, найбільша частка витрат припадає на прямі матеріальні витрати (66,9%). Серед матеріальних витрат найбільша частка припадає на насіннєвий матеріал (32,4%), що вказує на те, що сільськогосподарські підприємства намагаються використовувати якісний насіннєвий матеріал. Порівняно велику частку займають решта матеріальних витрат, куди відносять витрати на засоби захисту рослин, прискорювачі росту та інші отрутохімікати. Це поруч із зростанням на третину витрат на мінеральні добрива, засвідчує намагання сільськогосподарських підприємств Львівщини дотримуватись інтенсивних технологій вирощування картоплі.

9. Вирощування картоплі в сільськогосподарських підприємствах Львівської області протягом останніх років характеризувався низкими показниками рентабельності. А у 2019 році, незважаючи на високу ціну реалізації картоплі рівень рентабельності даної культури взагалі був негативний (-1,1%). Натомість у наступних роках незважаючи на зменшення реалізаційної ціни та завдяки зменшенню собівартості виробництва картоплі, рівень її рентабельності у підприємницькому секторі зріс. Проте показник рентабельності картоплі є надто малим, що вказує на низьку економічну ефективність виробництва картоплі. Сільськогосподарським підприємствам Львівщини слід краще використовувати свої конкурентні переваги, нарощувати

виробничі потужності, розвивати зберігальну інфраструктуру, що дозволить картоплярству залишатися конкурентоздатною галуззю аграрного бізнесу.

10. Основна умова підвищення ефективності картоплярства – оптимізація їх виробничої програми з метою пошуку резервів зниження виробничих витрат. Одним із інструментів оптимізації виробничої програми є функціонально- вартісний аналіз, який дозволяє виробникам картоплі мінімізувати витрати, які не пов'язані безпосередньо з виробництвом продукції та не дають належного економічного ефекту. Постатейний аналіз її дозволяє відмітити, що основні резерви зниження собівартості картоплі пов'язані з пошуком такого обсягу виробництва та реалізації продукції, при якому умовно-постійні витрати з розрахунку на одиницю продукції будуть мінімальними.

11. Перспективи розвитку картоплярства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області пов'язані із на постійним пошуком вигідних каналів реалізації картоплі, а також пошуком постійних клієнтів, які забезпечать належний збут картоплі.

12. Для ефективного просування картоплі сільськогосподарським підприємствам слід застосовувати інструменти вертикальної інтеграції щодо комерційної або торгово-виробничої контрактації картоплі з різними торговими компаніями або підприємствами переробної промисловості. З метою зниження рівня фрагментації пропозиції картоплі через формування групової збутової пропозиції, сільськогосподарські виробники можуть об'єднуватись в своєрідні маркетингові групи.

13. Маркетингова стратегія виробників картоплі повинна виходити з того, для кого призначений готовий продукт. Якщо підприємство продає споживчу картоплю, то його маркетингова стратегія має базуватись на основних принципах споживчого маркетингу. Натомість для підприємств, які постачають картоплю переробним підприємствам, особливу увагу при формуванні та вдосконаленні маркетингової стратегії слід приділити інструментам промислового маркетингу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу : підручник. К. : КНЕУ, 2013. 779 с.
2. Артюх Т.М., Безсмертна О.В., Мельник Д.В. (2022). Проблеми та перспективи розвитку ринку картоплі в Україні з врахуванням зональної спеціалізації галузі. *Економіка та суспільство*, 2022. (39). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-54>
3. Бігдан М.Г., Карлик Ю.Ю. Перспективи оптимізації виробничої структури підприємства для підвищення рівня рентабельності. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. 2014. Вип. 6 (89). Ч. 2. С. 90-94.
4. Бірта Г. О., Бургу Ю.Г. Методологія і організація наукових досліджень. [текст] : навч. посіб. К. : «Центр учбової літератури», 2014. 142 с
5. Бутенко Є.Ю., Харченко В.В., Мащенко О.А. Сучасний стан картоплярства в Сумській області. Наукове мислення [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/54-dvadtsyat-chetverta-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/600-suchasnij-stan-rozvitku-kartoplyarstva-v-sumskij-oblasti>
6. Види сільськогосподарських підприємств в Україні. [Електронний ресурс] Український клуб аграрного бізнесу. Режим доступу: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/umovi_vedennya_agrobiznesu/vidi_silskogospodarskikh_pidpriemstv_v_ukraini
7. Вирощування картоплі в умовах Східного Лісостепу України: рекомендації. В. О. Муравйов, О. В. Мельник, Н. Г. Духіна, Т. В. Семибратська, Л. М. Урюпіна. Вінниця: Твори, 2020. 48 с.
8. Гончаров В.М., Касьянова Н.В., Вецепура Н.В. та ін. Внутрішній економічний механізм підприємства: навч. Посібник. Донецьк: СПД Купріянов В.С., 2007. 284 с.
9. Горобець Н.М., Чорна І.А. Оптимізація виробничої програми в системі менеджменту аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2019. №11. С. 52-58.

10. Гуменюк М.М. Економічний механізм забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств: монографія. Київ : ПАТ “Випол”, 2016. 196 с.
11. Данильян О.Г., Дзьобань О.П. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків : Право, 2019. 368 с.
12. ДСТУ ISO 9000:2015. Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів. [Чинний від 2016-07-01]. Київ, 2016. 45 с. (Інформація та документація).
13. Дьяченко Н.К., Гусак В.В. Особливості оптимізації виробничої програми аграрного підприємства. Агросвіт. 2018. №6. С. 62-66.
14. Жибак М.М., Федуняк І.О. Організаційно-економічні основи виробництва картоплі в умовах ринкових відносин. *Ефективна економіка*. 2019. № 7. Режим доступу: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/3_2019/7.pdf
15. Закон України Про державну підтримку сільського господарства України №1877-ІУ від 24.06.2004. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/T041877?an=474>
16. Кондрашова Т.М., Засядько О.Л. Застосування функціонально-вартісного аналізу в управлінському обліку. Культура народів Причорномор'я. 2011. № 202. С. 42-45.
17. Крупа О.М. Особливості функціонування ринку картоплі у Львівській області. *Ефективна економіка*. 2021. № 7. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9056> (дата звернення: 11.10.2023).
18. Крупа О. М., Крупа В. Р. Кон'юнктура ринку картоплі в Україні та перспективи її оптимізації. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7512> (дата звернення: 03.10.2023).
19. Меліх О.О., Немченко В.В. особливості наукових досліджень в економіці. Вісник Хмельницького національного університету. 2021, №2. С.222-226
20. Надвиничний С.А. Методологія дослідження економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції. *Економічний*

аналіз: зб. наук. Праць. Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль : ВПЦ ТНЕУ «Економічна думка», 2016. Том 25. № 2. С. 115-121.

21. Онопрієнко І.М. Стан та перспективи розвитку регіонального картоплярства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 9. С.497-500.

22. Організація і планування сільськогосподарського виробництва : підручник М.М. Ільчук, Л.Я. Зрібняк та ін. за ред. М.М. Ільчука, Л.Я. Зрібняка. К.: 2008. – с.750

23. Петрига О.М. Економіка аграрного підприємства: навчальний посібник / О. М. Петрига, Т. І. Яворська, Ю. О. Прус; за ред. О. М. Петриги, Т. І. Яворської. – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2016. – 498 с.

24. Пильтяй Л.Л., Студзінська І.І., Савчук О.В. Економіка виробництва картоплі в господарствах різних форм власності. *Картоплярство*. 2011. Вип. 40. - С. 242-249. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/karto_2011_40_27

25. Пудичева Г. О. Економічна сутність та класифікація ефективності. Проблеми системного підходу в економіці. 2020. Вип. № 3 (77). С. 19-24.

26. Райтер Н. І. Сільськогосподарські підприємства як суб'єкти господарської діяльності в системі агробізнесу. *Бізнес-навігатор*. 2019. Вип. 2 (51). С. 103–108

27. Рогач С.М., Суліма Н.М., Гуцул Т.А та ін Економіка сільського господарства: Навчальний посібник. Київ: ЦП "Компринт", 2018. – 517 с

28. Сільське господарство України за 2022 рік : стат. збірник. Державна служба статистики України. 2023. 164 с.

29. Сільське господарство України за 2019 рік : стат. збірник. Державна служба статистики України. 2020. 230 с.

30. Сидора Т.Ю. Критерії оцінювання ефективності діяльності підприємства. *Ефективна економіка*. 2012. № 7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1298> (дата звернення: 20.09.2023)

31. Технологія вирощування картоплі. Інститут картоплярства НААН України. Режим доступу: https://ikar.in.ua/potato_intresting/technology/
32. Тринько Р.І., Біттер О.А., Крупа О.М. Стан та перспективи розвитку картоплярства у Львівській області : монографія. Львів, 2010. 200с.
33. Фатхутдинов Р. А. Стратегический менеджмент : учеб. 7-е изд., испр. и доп. М. : Дело, 2005. 448 с.
34. Яців І.Б., Липчук В.В., Райтер Н.І. Аналіз господарської діяльності : навч.посібн. Львів : Ліга-прес, 2015. 240с.
35. Chotkowski J. Specyfika działań marketingowych na rynku rolnym. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, 2011. №1. S.64-80